

VILNIAUS UNIVERSITETAS

VICTOR TEREKHOV

**CIVILINIO PROCESO GLOBALIZACIJA IR REGIONALIZACIJA:
EUROPOS IR EURAZIJOS ASPEKTAI**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01S)

Vilnius, 2017 metai

Disertacija rengta 2013 – 2017 metais Vilniaus universitete Teisės fakultete.

Mokslinis vadovas:

prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S).

Disertacija ginama viešame disertacijos Gynimo tarybos posėdyje:

Pirmininkas – prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01S).

Nariai:

partnerystės prof. dr. Egidija Tamošiūnienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01S);

doc. dr. Vigita Vėbraitė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01S);

prof. dr. Solveiga Palevičienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01S);

prof. dr. Elena Aleksandrovna Borisova (Maskvos valstybinis M.V. Lomonosovo universitetas, Rusijos Federacija, socialiniai mokslai, teisė, 01S).

Disertacija bus ginama viešame disertacijos Gynimo tarybos posėdyje 2018 m. vasario mėn. 22 d. 2 val. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Kazimiero Leono Sapiegos (302) auditorija.

Adresas: Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiųsta 2017 m. gruodžio mėn. 18 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir VU interneto svetainėje adresu: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

ВИЛЬНИУССКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

ВИКТОР ТЕРЕХОВ

**ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И РЕГИОНАЛИЗАЦИЯ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССА:
ЕВРОПЕЙСКИЙ И ЕВРАЗИЙСКИЙ АСПЕКТЫ**

Резюме докторской диссертации
Социальные науки, право (01S)

Вильнюс, 2017

Диссертация подготовлена в 2013 – 2017 гг. на Юридическом факультете Вильнюсского университета

Научный руководитель:

проф. хабил. др. Витаутас Некрошюс (Вильнюсский университет, социальные науки, право – 01S).

Диссертация подлежит защите на открытом заседании Совета по защите диссертации:

Председатель – проф. хабил. др. Валентинас Микеленас (Вильнюсский университет, социальные науки, право, 01S).

Члены Совета:

проф. практики др. Эгидия Тамошюнене (Вильнюсский университет, социальные науки, право, 01S);

доц. др. Вигита Вебрайте (Вильнюсский университет, социальные науки, право, 01S);

проф. др. Сольвейга Палевичене (Университет Миколаса Ромериса, социальные науки, право, 01S);

проф. др. Елена Александровна Борисова (Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова, Российская Федерация, социальные науки, право, 01S).

Диссертация будет защищаться на открытом заседании Совета по защите диссертации 22 февраля 2018 г. в 14:00 на Юридическом факультете Вильнюсского университета в аудитории Казимира Льва Сапеги (302).

Адрес: ул. Саулетеке 9, корпус I, LT-10222, Вильнюс, Литва

Резюме диссертации было разослано 18 декабря 2017 г.

Ознакомиться с диссертацией можно в библиотеке Вильнюсского университета и на сайте Вильнюсского университета по адресу: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

TURINYS

TYRIMO AKTUALUMAS, MOKSLINIS NAUJUMAS, TEORINĖ IR PRAKTINĖ REIKŠMĖ.....	6
TYRIMO OBJEKTAS IR DALYKAS.....	9
TYRIMO TIKSLAS IR UŽDAVINIAI	11
TYRIMO METODOLOGIJA.....	11
TYRIMO ŠALTINIAI IR ESAMŲ TYRIMŲ APŽVALGA.....	13
DISERTACIJOS STRUKTŪRA.....	16
GINAMIEJI TEIGINIAI	17
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	18
TYRIMO REZULTATŲ APROBAVIMAS	21
AUTORIAUS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS	21
AUTORIAUS PRANEŠIMAI PRISTATYTI TARPTAUTINĖSE MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE.....	24
INFORMACIJA APIE AUTORIŲ.....	25
РЕЗЮМЕ ДИССЕРТАЦИИ.....	27
ПЕРЕЧЕНЬ ПУБЛИКАЦИЙ АВТОРА ПО ТЕМЕ РАБОТЫ	43
ПЕРЕЧЕНЬ ВЫСТУПЛЕНИЙ АВТОРА ПО ТЕМЕ РАБОТЫ НА МЕЖДУНАРОДНЫХ КОНФЕРЕНЦИЯХ	45
ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ.....	46

TYRIMO AKTUALUMAS, MOKSLINIS NAUJUMAS, TEORINĖ IR PRAKTINĖ REIKŠMĖ

Ilgas pasaulio šalių taikus sambūvis, sienų atvirumas, transporto priemonių ir komunikacijų plėtra atnešė žmonijai globalizacijos ir regionalizacijos reiškinius, jungiančius valstybes ir jų piliečius visos planetos ar jos dalies mastu.¹ Pradžioje atsiradę kaip ekonominiai fenomenai, XXI amžiaus pradžioje jie išsiplėtė visose gyvenimo srityse, įskaitant ir teisinę. Pastaruoju metu globalizacija ir regionalizacija reiškia atskirų šalių normų, institutų, šakų ir net nacionalinių teisinių sistemų konvergenciją. Didžiausi pokyčiai matomi šakose, susijusiose su įtraukimu į pasaulinius procesus, reglamentuojančiose skirtingų šalių subjektų sąveiką ir padedančiose išlaikyti stiprius ekonominius santykius. Iki šiol tai buvo komercinė, įmonių, investicijų, darbo teisė ir kitos šakos, kurios buvo klasifikuojamos kaip „materialinės“. Tuo pat metu procesinės teisės šakos, nustatančios viešųjų įstaigų ir subjektų veiklos tvarką nagrinėjant ginčus, priešinosi išorinei įtakai ir liko konservatyvios ir savitos. Tačiau atsižvelgiant į skirtingų šalių asmenų sąveikos poreikius ir pagrindinių procesinių idėjų (teisė kreiptis į teismą, teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, bylos nagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką ir kt.) transformaciją į fundamentalius teisės principus, įtvirtintus tarptautinės teisės šaltiniuose, šioje srityje taip pat kyla poreikiai suartėti. Itin aktuali nacionalinių civilinio proceso normų suartėjimo problematika yra šalims, priklausančioms tam tikrai regioninei integracijos organizacijai, kurioje yra savų teisinių režimų, reikalaujančių procedūrinių garantijų. Tai yra aktualu tiek Lietuvai, kuri yra Europos Sąjungos (ES) narė, tiek tokioms šalims kaip Rusija, Baltarusija ir Kazachstanas, kurios šiuo metu kuria naują asociaciją – Eurazijos Ekonominę Sąjungą (EAES, arba EAS).

Pasaulyje yra nemažai iniciatyvų, nukreiptų į nacionalinio civilinio proceso suartėjimą ne tik globaliame, bet ir regioniniame lygmenyje. Tarp jų galima paminėti tarptautinių konvencijų, priimtų Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos² ir

---

¹ KIM, M.; CAPORASO, J. Globalisation: Trends, Limits, and Controversies. In: *Globalisation, Multilateralism, Europe: Towards a Better Global Governance?* Ed.: M. Telò. Ashgate: Farnham, 2013, p. 16-17.

² Konvencija dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo užsienyje, pasirašyta Hagoje 1965 m. lapkričio 15 d. [interaktyvus. Žiūrėta 2016-05-16]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.208B308A9B36>>; Konvencija dėl tarptautinės teisės kreiptis į teismą, pasirašyta Hagoje 1980 m. spalio 25 d. [interaktyvus. Žiūrėta 2016-05-16]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.95901>>; Konvencija dėl susitarimų dėl teisingumo, pasirašyta Hagoje 2005 m. birželio 30 d. [interaktyvus. Žiūrėta 2016-05-16]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009D0397&from=EN>>.

įvairių šalių asociacijų,³ o taip pat Tarptautinio civilinio proceso principus arba dabar ruošiamas Europinio civilinio proceso taisykles.⁴ Tai rodo praktikų, mokslininkų bendruomenės ir valstybių atstovų didelį dėmesį siekiant išspręsti CPT suartėjimo problemą, jų pastangas rasti geriausių būdų ir metodų tai veiklai organizuoti.

Tuo tarpu moksle ši problema nebuvo tinkamai ištirta. „Suartėjimo“ sąvoka yra naudojama autorių kartu su kitais terminais („suderinimo“, „suvienijimo“), tačiau nesukuriant aiškios koreliacijos tarp jų; neįvertinami suartėjimo mechanizmai ir priemonės; nėra susiformavusio kompleksinio požiūrio į CPT suartinimą, kuris atsižvelgtų tiek į bendradarbiavimo poreikius, tiek į žmogaus teisių apsaugos svarbą. Be to, mokslinės bendruomenės nuomonės suartinimo perspektyvų klausimu skiriasi nuo pakankamai optimistinių⁵ iki labai skeptiškų.⁶ Be aiškaus reikalingumo ir potencialių pakeitimų krypčių klausimų teorinio supratimo nacionalinėje civilinio proceso teisėje, priimamų priemonių efektyvumas bus mažas, o pinigai ir laikas, skirti tokioms reformoms įgyvendinti, bus švaistomi.

Iki šiol nebuvo pristatyta išsamių CPT suartėjimo globalizacijos ir regionalizacijos sąlygose klausimų mokslo tyrimų. Lietuvoje yra kelios disertacijos, nagrinėjančios užsienio teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą (tai yra viena iš suartėjimo krypčių),⁷ tačiau jos buvo parašytos jau seniai ir neatsižvelgia į daugelį pastarųjų metų tendencijų. Kalbant apie šiuolaikinius darbus, beveik visi iš jų yra mokslo straipsniai, kurie yra daugiau apibūdinantys nei analitiniai, arba susiję su suartėjimo tema tik netiesiogiai, skiriant dėmesį kitiems teisės mokslo klausimams.⁸

---

³ Konvencija dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose, pasirašyta Minske 1993 m. sausio 22 d. *Собрание законодательства РФ* [Rusijos teisės aktų rinkinys], 1995, Nr. 17, p. 1472; NVS šalių susitarimas „Dėl ginčų, susijusių su ekonominės veiklos vykdymu, sprendimo tvarkos“. *Закон* [Istatymas], 1993, Nr. 1.

⁴ KRAMER, X. Towards ELI-UNIDROIT Model Rules of Civil Procedure: Basic Premises and Challenges. *Bay Area Civil Procedure Forum*, Hastings (San Francisco), 19 April 2016, p. 1-10.

⁵ FARROW, T. Globalization, International Human Rights and Civil Procedure. *Alberta Law Review*, 2003, Vol. 41(3), p. 687-688.

⁶ МАЛЕШИИН, Д.Я. Гражданская процессуальная система России. Москва: Статут, 2011, c. 114-115.

⁷ PERKAUSKAS, A. *Jurisdikcijų kolizijų ir užsienio teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo teisinis reguliavimas: unifikavimo tendencijos* (Daktaro disertacija). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2002, 217 p.; GUMULIAUSKIENĖ, L. *Užsienio teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas civiliniame procese* (Daktaro disertacija). Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2008, 216 p.

⁸ BUČINSKAITĖ, R. ES integracijos galimybės piliečiams ir verslui: naujas teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo reglamentavimas. *Tiltai*, 2015, t. 3, p. 41-64; LIUBERTAITĖ, L. Europos Sąjungos kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje: ribų beieškant. *Teisė*, 2011, t. 79, p. 92-106; MIKELĖNAS, V. Civilinio proceso teisės vienodinimas bei derinimas ir naujasis Lietuvos Civilinio Proceso Kodeksas. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 178-183.

Daug daugiau publikacijų skiriama ne bendrajai CPT suartinimo teorijai, o jos konkretiems atvejams tam tikrame regione. Daugiausia tokių darbų, skirtų Europos Sąjungai, yra parašyti autorių iš Vakarų Europos šalių. Tarp jų yra tiek disertaciniai tyrimai,⁹ tiek išsamūs straipsniai.¹⁰ Tačiau suartėjimo arba globalizacijos ir regionalizacijos problematika keliami ne visų autorių, ir ne kiekvienas iš jų randa vietą bendroms išvadoms (apie CPT plėtros perspektyvas ES valstybėse narėse) padaryti: kai kurie autoriai apsiriboja paprastu jų išvardijimu. Kalbant apie kitą regioną (Eurazinį), į kurį nukreiptas šis darbas, ten praktiškai nėra savarankiškų tyrimų CPT suartėjimo tema; tik keletas darbų analizuoja kaimyninėje ES vykstančius procesus,¹¹ tačiau jie nėra tinkamai įvertinti ir nėra daroma jokių išvadų apie galimybes naudoti tam tikrus mechanizmus EAES. Galiausiai, nė vienas autorius nekalba apie dviejų regionų sąveikos perspektyvas ir potencialias formas. Todėl galima konstatuoti, kad disertacijoje nagrinėjami klausimai, kuriems dabartinėje akademinėje literatūroje skiriamas nepakankamas dėmesys.

Atsižvelgiant į tai, šis darbas yra svarbus tiek teorijai, tiek praktikai, nes siūlo atsakymus į klausimus, kurie dar nebuvo akivaizdžiai išspręsti akademikų ar įstatymų leidėjų nei Lietuvoje, nei užsienyje. Tyrimo metu buvo nustatyti teigiami ir neigiami reguliavimo aspektai, padarytos bendrosios išvados dėl būtinų pakeitimų. Šios išvados padėtų Lietuvai ir kitoms šalims pagerinti bendravimą savo regionuose ir tarpregioniniu mastu. Tyrimas taip pat turėtų palengvinti darbą su tarptautiniais ir viršvalstybiniais aktais, kuriais suderinama procesinė teisė, padėti veiksmingiau juos įgyvendinti

---

⁹ KRUGER, T. *Civil Jurisdiction Rules of the European Union and Their Impact on Third States* (Doctoral thesis). Leuven: Katholieke Universiteit Leuven, 2005, 367 p.; LASSERRE, M.-C. *Le droit de la procédure civile de l'Union Européenne forme t-il un ordre procédural?* Thèse pour le doctorat en Droit. Nice: Université de Nice Sophia-Antipolis, 2013, 657 p.; VERNADAKI, Z. *EU Civil Procedure and Access to Justice after the Lisbon Treaty. Perspectives for a Coherent Approach* (PhD thesis). London: University College London, 2013, 296 p.

¹⁰ KRUGER, T. The Disorderly Infiltration of EU Law in Civil Procedure. *Netherlands International Law Review*, 2016, Vol. 63, p. 1-22; TULIBACKA, M. Europeanization of Civil Procedures: in Search of a Coherent Approach. *Common Market Law Review*, 2009, Vol. 46, p. 1527-1565; VERNADAKI, Z. Civil procedure Harmonisation in the EU: Unravelling the Policy Considerations. *Journal of Contemporary European Research*, 2013, Vol. 9(2), p. 298-312.

¹¹ БРАНОВИЦКИЙ, К.Л. Тенденции развития гражданского судопроизводства на Евразийском пространстве. В: *Развитие мирового правопорядка: институты и механизмы (доклады исполнительного комитета к XI сессии Европейско-Азиатского правового конгресса)*. Екатеринбург, 2017, с. 57-64; ЕРМАКОВА, Е.П.; СИТКАРЕВА, Е.В. *Право Европейского Союза: порядок разрешения частноправовых споров*. Москва: Юрлитинформ, 2016, 224 с.; НАХОВА, Е.А. Перспективы гармонизации доказательственного права в арбитражном судопроизводстве в процессуальном законодательстве стран-участниц ЕврАзЭС. *Человек и закон*, 2014, № 1, с. 36-42.

valstybėse. Šis mokslo darbas galėtų būti naudingas įstatymų leidėjams, viršvalstybinių ir tarptautinių organizacijų darbuotojams, rengiantiems nacionalinio civilinio proceso šakų suvienijimo ir suderinimo projektus. Pagrindines disertacijos idėjas bus galima panaudoti tobulinant tarpvalstybinį teisminį bendradarbiavimą civilinėse bylose.

Nors tyrimas yra orientuotas išimtinai į ES ir EAES institucijas, dalis jo rezultatų yra universalus pobūdžio, dėl to į juos gali atsižvelgti ir kitos asociacijos, susiduriančios su panašiomis problemomis. Šio tyrimo nuostatos taip pat galėtų būti naudojamos mokymo procese, dėstant tokias disciplinas, kaip „Europinis civilinis procesas“, „NVS/EAES civilinis procesas“ ir „Lyginamoji civilinė teisena“. Be to, darbas turėtų būti svarbus ir teisės mokslui, kuriant tam tikrą pagrindą platesnėms diskusijoms ir tolesniems mokslo tyrimams tose srityse, kurios buvo apžvelgtos šio tyrimo metu.

TYRIMO OBJEKTAS IR DALYKAS

Šio darbo tyrimo **objektą** apibūdina disertacijos pavadinimas – tai esamos globalizacijos ir regionalizacijos tendencijos šiuolaikiniame civiliniame procese, kurios pasireiškia nacionalinių CPT šakų planingu suartėjimu, jų bruožų ir ypatybių supanašėjimu. Tačiau darbo apimtis ir nustatyti tikslai bei uždaviniai neleidžia apimti visų globalizacijos ir regionalizacijos aspektų procesinėje srityje. Dėl šios priežasties, tyrimų objektas turi tam tikras ribas. *Pirma*, teritoriniu požiūriu tyrimas apsiriboja Europos ir Eurazijos regionais. Tokio sprendimo priežastis – noras įvertinti labiausiai išsivysčiusius procesus (būdingus ES regione) ir palyginti juos su artimiausiu kaimyniniu regionu (EAES), kuris turi daug panašių savybių, tačiau tuo pat metu labai skiriasi nuo Europos Sąjungos. Tyrimo akcentavimas į šiuos du regionus leis išsamiau išnagrinėti CPT globalizacijos ir regionalizacijos procesus remiantis konkrečiais pavyzdžiais, gauti tikslesnes ir praktikai naudingesnes išvadas. Štai kodėl panašios tendencijos kituose regionuose (Šiaurės ir Pietų Amerikose, Pietryčių Azijoje, arabų šalyse) nebus nagrinėjamos šiame darbe. Tačiau pirmame darbo skyriuje tyrinėjamos tik bendros sąvokos, kurios yra svarbios bet kuriam pasaulio regionui. *Antra*, darbas susijęs su civiliniu procesu, o ne materialine teise. Taigi teisės klausimai, kurie, nors ir yra siejami su civiliniu procesu (tarptautinės privatinės teisės rėmuose), nepatenka į tyrimo

sritį, nes siaurąją prasme nėra CPT dalis.¹² *Trečia*, civilinis procesas (kaip teisės šaka, reguliuojanti teiseną valstybiniuose teismuose) skiriasi nuo įvairių neteisminio ginčų sprendimo būdų: arbitražo, mediacijos, konsiliacijos ir t.t. Pastarieji nėra iš esmės analizuojami šioje disertacijoje ir bus tik trumpai aptarti antroje darbo dalyje, siekiant parodyti ES kompetencijos specifiką procesinėje srityje. Kitais atvejais jie nėra laikomi CPT dalimi ir todėl vystosi pagal savo dėsnius, o tai reiškia, kad šio darbo išvados jiems netaikytinos. Globalizacijos ir regionalizacijos įtaka neteisminio ginčų sprendimo būdams reikalauja atskiro kompleksinio tyrimo. *Ketvirta*, bus nagrinėjami tik tie CPT pokyčiai, kurie yra tiesioginė globalizacijos ir regionalizacijos pasekmė. Mano nuomone, jie apima du savarankiškus suartėjimo būdus: suvienijimą (unifikavimą) ir suderinimą (harmonizavimą). Visi kiti reiškiniai, išskiriami tam tikrų mokslininkų, nepriklauso nuo globalizacijos ar regionalizacijos (vienašališkas skolinimasis, recepcija, kodifikavimas ir konsolidavimas), kartoja jau minėtas sąvokas (aproksimacija ir konvergencija) arba neturi esmingos mokslinės prasmės (koordinavimas, standartizavimas, sinchronizavimas). *Penkta*, darbe bus nagrinėjamas tarptautinis (arba viršnacionalinis) aspektas, o ne konkrečių regiono šalių procesinės sistemos. Dėl šios priežasties, dėmesys bus nukreiptas į naudojamus įrankius kuriant pasaulio (arba regiono) CPT sistemas, o ne į bendrų standartų įgyvendinimą kokios nors šalies nacionalinėje teisėje. Šiame darbe suponuojama, kad pastarojoje veikloje problemiškas yra pakankamai mažas, todėl minėta tema darbe nėra nagrinėjama. Nepaisant to, kad valstybės gali susidurti su tam tikrais sunkumais tokio įgyvendinimo atveju, dėl dalyko specifikos jie turi būti analizuojami ir aptariami atskirame darbe. Galiausiai, *šešta*, šis darbas turi būti suprantamas kaip bendras CPT suartėjimo tyrimas (apskritai ir minėtuose regionuose), štai kodėl tyrime atsiribojama nuo atskirų sričių (komercinių, šeimos, darbo ir vartotojų ginčų) analizės: bus nagrinėjami tik visoms būdingi nuostatai.

Remiantis tuo, kas buvo pasakyta, šio tyrimo **dalykas** yra ES ir EAES institucijų (ir su jomis susijusių įstaigų bei asmenų) veikla ir jų priimami teisės aktai, kurie skirti suartinti (suvienodinti ar suderinti) nacionalines CPT šakas.

---

¹² COLLIER, J. *Conflict of Laws*. Cambridge: CUP, 2001, p. 3-5.

TYRIMO TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

Disertacijos tyrimo tikslas – sistemiškai ir visapusiškai išanalizuoti CPT globalizacijos ir regionalizacijos tendencijų pasireiškimo ypatumus tokiose asociacijose kaip Europos Sąjunga (europinis aspektas) ir Nepriklausomų valstybių sandrauga / Eurazijos ekonominė sąjunga (eurazinis aspektas), identifikuoti, kokiais būdais bei pasitelkus kokius mechanizmus šios tendencijos daro įtaką nacionalinei procesinei teisei (įskaitant jiems būdingas problemas ir trūkumus), atskleisti CPT suartėjimo modelių funkcionavimo ypatumus kiekviename iš pasirinktų regionų ir palyginti juos tarpusavyje, suformuluoti išvadas ir pasiūlymus remiantis tyrimo rezultatais.

Tam, kad būtų pasiektas disertacijos tyrimo tikslas, keliami ir sprendžiami šie **uždaviniai**:

1) nuodugniai išanalizuoti civilinio proceso globalizacijos ir regionalizacijos sąvokas;

2) atskleisti dviejų suartėjimo būdų (suderinimo ir suvienijimo) turinį ir koreliaciją;

3) apibūdinti mechanizmus, naudojamus siekiant suartinti teisę (tarptautinių sutarčių sudarymą, viršvalstybinę teisėkūrą, teisminę teisėkūrą, nenormatyvinį suartėjimą ir pagalbinius mechanizmus);

4) visapusiškai išnagrinėti CPT suartėjimo modelį Europos regione (Europos Sąjungos pavyzdžiu), atkreipiant dėmesį į jo istorinę raidą, esamą padėtį ir vystymosi perspektyvas;

5) visapusiškai išnagrinėti CPT suartėjimo būdus Eurazijos regione, įskaitant jų sudarančių šalių nustatymą, jų bendrų ir specifinių bruožų atskleidimą, bei nustatyti šio regiono valstybių tolimesnes vystymosi perspektyvas;

6) įvertinti dviejų išnagrinėtų regioninių CPT suartėjimo modelių įtakos mastą ir kryptį, jų sąveikos perspektyvas.

TYRIMO METODOLOGIJA

Siekiant įgyvendinti šio darbo tikslą ir išspręsti iškeltus uždavinius, disertacijoje buvo naudojami sisteminis, loginis, lyginamasis, istorinis, teleologinis, dokumentų analizės, lingvistinis ir sociologinio tyrimo metodai. Darbo objektas, tikslas ir uždaviniai

rodo, kad tyrimas yra daugiausia doktrininio pobūdžio, o tokia jo specifika lemia, kad esminis vaidmuo teko teoriniams (o ne empiriniams) mokslo tyrimo metodams.

Sisteminis metodas naudojamas pirmoje darbo dalyje siekiant apibendrinti visas žinias apie tokius reiškinius kaip „suartėjimas“, „suderinimas“ ir „suvienijimas“ ir išnagrinėti sisteminius ryšius tarp jų. Antroje ir trečioje darbo dalyse šio metodo taikymas suteikė galimybę pažvelgti į Europinį ir Eurazinį civilinį procesą kaip į sureguliuotą visumą su kompleksine vidine struktūra, o ne chaotišką normų rinkinį.

Loginės analizės metodas (indukcija, dedukcija, sintezė) yra naudojamas visose darbo dalyse siekiant išsiaiškinti teisinių normų ir doktrininių pozicijų turinį ir vidinę logiką (jų sąsaja ir neprieštaringumas) o taip pat darant tarpinius ir galutinius apibendrinimus ir išvadas. Šis metodas taip pat padėjo kritiškai įvertinti įvairių mokslininkų nuomones, sutikti su dalimi jų ir atmesti kitų.

Lyginamoji analizė – vienas svarbiausių šio tyrimo metodų, padedančių palyginti (pirmoje darbo dalyje) tarpusavyje atskirus suartėjimo mechanizmus tame pačiame regione, atskleisti jų privalumus ir trūkumus, o antroje dalyje – ES teisės aktus (priimtus skirtingu laikotarpiu ir įvairiais teisiniais pagrindais). Ketvirtoje darbo dalyje šis metodas padėjo palyginti ES ir EAES suderinimo ir suvienijimo mechanizmus ir pateikti abiem regionams svarbias išvadas.

Istorinis metodas naudojamas antroje darbo dalyje nagrinėjant civilinio proceso suartėjimo idėjų Europos Sąjungoje susiformavimo, įsitvirtinimo ir paplitimo raidą. Trečioje dalyje šis metodas naudojamas pagrindžiant Eurazijos regiono šalių reguliavimo sistemų panašumą, nurodant jų bendras istorines šaknis ir jiems būdingas tradicijas, kurios susiformavo Rusijos Imperijos bei TSRS laikais.

Teleologinis metodas šiame tyrime skirtas paaiškinti, kam ir kodėl buvo priimti tam tikri ES teisės aktai ir paskelbti nauji (specialieji) „tarpusavio pripažinimo“ bei „tarpusavio pasitikėjimo“ principai. Pirmoje darbo dalyje būtent šio principo dėka pavyko atskleisti civilinio proceso suartėjimo prielaidas, o trečioje – patvirtinti tokių prielaidų buvimą Eurazijos regione.

Dokumentų analizės metodas buvo naudojamas dirbant su pagrindiniais norminiais šaltiniais (tarptautiniais ir viršnacionaliniais aktais, teismų praktika) ir siekiant nustatyti pagrindines jų reguliuojamų teisinių santykių ypatybes. Juo taip pat

buvo pasitelkiama analizuojant parengiamąsias medžiagas (įstatymo projektus), politines programas ir nenormatyvinius aktus.

Lingvistinis (gramatinis) metodas suteikė galimybę analizuoti teisinius terminus vadovaujantis gramatikos, sintaksės ir kitomis kalbos taisyklėmis. Jis padėjo išgryninti daugelio vartojamų sampratų reikšmę (pvz. „globalizacija“, „regionalizacija“, „suartėjimo mechanizmas“, „suderinimas“, „suvienijimas“ ir t.t.) bei jų skirtumus tarpusavyje.

Sociologinio tyrimo metodai (diskusija, interviu) taip pat buvo naudojami šiame tyrime bendraujant su Lietuvos ir kitų šalių mokslininkais ir tyrėjais. Tokiu būdu buvo gaunamos jų nuomonės dėl civilinio proceso suartėjimo perspektyvų, optimaliausių šios veiklos priemonių ir mechanizmų ir potencialių civilinio proceso šakos sričių, kurios turėtų būti suderintos arba suvienodintos. Daugeliu atvejų šis metodas padėjo išsiaiškinti tinkamai neapibrėžtų teisinių normų reikšmę ir/ar teisminių institucijų pozicijas tam tikrais klausimais.

TYRIMO ŠALTINIAI IR ESAMŲ TYRIMŲ APŽVALGA

Disertacijos **tyrimo šaltiniai** gali būti skirstomi į keturias pagrindines grupes: (1) norminiai šaltiniai; (2) normatyviai neprivalomi šaltiniai; (3) specialioji literatūra ir (4) teismų praktika.

1) *Norminiai šaltiniai*. Darbo pobūdis lemia specifinių šaltinių naudojimą, kurie daugiausia apima tarptautines sutartis ir viršnacionalinius aktus (bet ne konkrečių šalių įstatymus). Civiliniam procesui nėra skirta daug tokių aktų, lyginant su kitomis teisės šakomis, tačiau jie egzistuoja tiek pasauliniame, tiek regioniniame lygmenyje. Tarp pasauliniu mastu taikomų aktų galima paminėti Konvencijas, priimamas Hagos tarptautinės privatinės teisės Konferencijos.¹³ Regioniniame lygmenyje dėmesys visų pirma skiriamas sutartims dėl jurisdikcijos ir sprendimų pripažinimo bei vykdymo,¹⁴

---

¹³ Konvencija dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo užsienyje, pasirašyta Hagoje 1965 m. lapkričio 15 d. [interaktyvus. Žiūrėta 2016-05-16]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.208B308A9B36>>; Konvencija dėl tarptautinės teisės kreiptis į teismą, pasirašyta Hagoje 1980 m. spalio 25 d. [interaktyvus. Žiūrėta 2016-05-16]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.95901>>; Konvencija dėl susitarimų dėl teisingumo, pasirašyta Hagoje 2005 m. birželio 30 d. [interaktyvus. Žiūrėta 2016-05-16]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009D0397&from=EN>>.

¹⁴ Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters (Brussels, 1968). *Official Journal of the European Communities*, 1972, L 299, p. 32-42; Konvencija dėl teisinės

kadangi jų svarstomi klausimai yra prioretizuojami CPT globalizacijos ir regionalizacijos procese. Ypatingą vietą užima viršnacionaliniai aktai, kurie dėl savo specialaus pobūdžio egzistuoja tik ES teisinėje sistemoje. Iš jų svarbiausi yra Reglamentai Nr. 1215/2012 ir Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo; Nr. 805/2004, Nr. 1896/2006 ir Nr. 861/2007 dėl autonominių procedūrų įvedimo bei Direktyvos 2002/8/EC dėl teisinės pagalbos ir 2052/EC dėl mediacijos. Nacionalinės teisės aktai (konstitucijos ir atskiri įstatymai) yra nagrinėjami šiame darbe tik tuo atveju, jei būtina parodyti teisinio reguliavimo specifiką, vienos ar kitos šalies pasaulio ar regioninių standartų suvokimo ypatumus.

2) *Normatyviai neprivalomi šaltiniai* – tai pavyzdiniai (standartiniai) aktai, kurie laikomi vienu iš CPT suartėjimo mechanizmų. Pasauliniame lygmenyje svarbiausias iš tokių aktų yra ALI/UNIDROIT tarptautinio civilinio proceso teisės principai, kurie išsamiai aptariami pirmoje darbo dalyje. Kiekvienas iš nagrinėjamų regionų turi savo nenorminius suartėjimo aktus – ES galima minėti Komisijos Rekomendaciją dėl grupinių ieškinių,¹⁵ o NVS – įvairių modelių aktų (dėl teismų sistemos, mediacijos, vykdymo procedūrų).¹⁶ Europos regione svarbų vaidmenį atliko ir politinės „veiksmų programos“,¹⁷ įtvirtinančios deklaratyvias normas, pagal kurias turėjo vystytis europinė CPT suartėjimo politika keletą metų.

3) *Specialioji literatūra*. Kaip jau minėta, Lietuvoje ir užsienyje nėra daug išsamių mokslo tyrimų, skirtų civilinio proceso globalizacijos ir regionalizacijos problemoms nagrinėti. Vis dėlto yra keletas darbų, kuriuose analizuojami tam tikri mano

---

pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose, pasirašyta Minske 1993 m. sausio 22 d. *Собрание законодательства РФ* [Rusijos teisės aktų rinkinys], 1995, Nr. 17, p. 1472.

¹⁵ Commission Recommendation 2013/396/EU of 11 June 2013 on common principles for injunctive and compensatory collective redress mechanisms in the Member States concerning violations of rights granted under Union Law. *Official Journal of the European Union*, 26.07.2013, L 201, p. 60-65.

¹⁶ Постановление МПА СНГ от 3 декабря 2009 г. № 33-25 об утверждении Модельного исполнительного кодекса для государств-участников СНГ. [электронный ресурс. Дата доступа: 10.12.2016]. Доступ через интернет: <http://iacis.ru/upload/iblock/1d3/ass_33_22a.pdf>; Постановление МПА СНГ от 29 ноября 2013 г. № 39-14 об утверждении модельного закона о медиации (внесудебном урегулировании споров) [электронный ресурс. Дата доступа: 10.12.2016]. Доступ через интернет: <http://iacis.ru/upload/iblock/b4f/prilozhenie_k_postanovleniyu_39_14.pdf>; Постановление МПА СНГ от 16 мая 2011 г. № 36-12 об утверждении Модельного Кодекса о судостроительстве и статусе судей для государств-участников СНГ [электронный ресурс. Дата доступа: 10.12.2016]. Доступ через интернет: <http://iacis.ru/upload/iblock/a60/12a_2011.pdf>.

¹⁷ Draft Programme of measures for implementation of the principle of mutual recognition of decisions in civil and commercial matters. *Official Journal of the European Union*, 15.01.2001, C 12, p. 1-9; The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in the European Union. *Official Journal of the European Union*, 03.03.2005, C 53; The Stockholm Programme: an open and secure Europe serving and protecting citizens. *Official Journal of the European Union*, 04.05.2010, C 115.

nagrinėjamo objekto aspektai. Pavyzdžiui, formuojant savo požiūrį į suderinimo ir suvienijimo sampratą, darbe buvo remtasi S.V. Bachino disertacija,¹⁸ K. Boele-Woelki monografija¹⁹ bei daugybe mokslinių straipsnių.²⁰ Analizuojant „Europinį civilinį procesą“ remtasi G. Bayraktaroğlu,²¹ B. Hess,²² K. Kerameus,²³ X. Kramer,²⁴ M. Storme,²⁵ M. Tulibacka,²⁶ Z. Vernadaki,²⁷ I.A. Izarovos ir kitų autorių darbais. Kalbant apie Eurazijos regioną, svarbu pabrėžti, kad prasmingų ar svarbių mokslinių šaltinių šia tema beveik nėra. Šiek tiek informacijos pateikta tokių autorių kaip K. Czerewacz-Filipowicz, A. Konopelko,²⁸ V. Komarovo²⁹ ir D.Ja. Malešino³⁰ darbuose. Galiausiai, paskutinėje disertacijos dalyje buvo naudojami F. Dutilleul, M. Niedźwiedz, P. Mostowik ir Ch. Kotuby darbai, kuriuose autoriai rašė apie Europos sąjungos išorinę kompetenciją ir tarpregioninį bendradarbiavimą.³¹

---

¹⁸ БАХИН, С.В. *Сотрудничество государств по сближению национальных правовых систем*. Диссертация доктора юридических наук, Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет, 2003, 360 с.

¹⁹ BOELE-WOELKI, K. *Unifying and Harmonizing Substantive Law and the Role of Conflict of Laws*. Leiden: Brill, 2010, 288 p.

²⁰ BOODMAN, M. The Myth of Harmonization of Laws. *American Journal of Comparative Law*, 1991, Vol. 39(4), p. 699-724; DUTILLEUL, F. L'harmonisation internationale du droit privé, *Revue Générale de Droit*, 1993, Vol. 24, p. 227-235; КРУТИЙ, Е.А. Соотношение понятий унификации и кодификации в современном международном частном праве, *Международное публичное и частное право*, 2012, № 3, с. 7-9; БЕЗБОРОДОВ, Ю.С. Методы международно-правовой конвергенции. *Российский юридический журнал*, 2015, № 4, с. 30-32.

²¹ BAYRAKTAROĞLU, G. Harmonization of Private International Law at Different Levels: Communitarization v. International Harmonization. *European Journal of Law Reform*, 2003, Vol. 5, p. 127-172.

²² HESS, B. The Brussels I Regulation: Recent Case Law of the Court of Justice and the Commission's Proposed Recast. *Common Market Law Review*, 2012, Vol. 49, p. 1075-1112; HESS, B. The Integrating Effect of European of European Civil Procedure Law. *European Journal of Law Reform*, 2002, Vol. 4, p. 3-18.

²³ KERAMEUS, K.D. Une Procédure Civile Sans Frontières Harmonisation et Unification du Droit Procédural. *Revue Hellénique de Droit International*, 1999, Vol. 52, p. 515-534; KERAMEUS, K. Procedural Harmonization in Europe. *American Journal of Comparative Law*, 1995, Vol. 43(3), p. 401-416.

²⁴ KRAMER, X. *Procedure Matters: Construction and Deconstruction in European Civil Procedure*. Rotterdam: Eleven International Publishing, 2013, 30 p.

²⁵ STORME, M. A Single Civil Procedure for Europe: a Cathedral Builders' Dream. *Ritsumeikan Law Review*, 2005, Vol. 22, p. 87-100; STORME, M. Improving Access to Justice in Europe, *Teka Komisji Prawniczej*, 2010, Vol. 3, p. 207-217.

²⁶ TULIBACKA, M. Europeanization of Civil Procedures: in Search of a Coherent Approach. *Common Market Law Review*, 2009, Vol. 46, p. 1527-1565.

²⁷ VERNADAKI, Z. Civil procedure Harmonisation in the EU: Unravelling the Policy Considerations. *Journal of Contemporary European Research*, 2013, Vol. 9(2), p. 298-312.

²⁸ CZEREWACZ-FILIPOWICZ, K.; KONOPELKO, A. *Regional Integration Processes in the Commonwealth of Independent States: Economic and Political Factors*. Dordrecht: Springer, 2017, 348 p.

²⁹ KOMAROV, V. Harmonisation of civil procedural law in Eurasia: Ukrainian Report. In: *Civil Procedure in Cross-cultural Dialogue: Eurasia Context (IAPL World Conference on Civil Procedure, September 18-21, 2012, Moscow, Russia)*. Ed.: D. Maleshin. Moscow: Status, 2012, 608 p. (p. 401-412).

³⁰ МАЛЕШИИ, Д.Я. *Гражданская процессуальная система России*. Москва: Статут, 2011, 496 с.

³¹ DUTILLEUL, F. L'harmonisation internationale du droit privé, *Revue Générale de Droit*, 1993, p. 227-235; NIEDŹWIEDŹ, M.; MOSTOWIK, P. Implications of the ECJ 'Lugano II' Opinion for European Union's External Actions Concerning Private International Law. *Yearbook of Polish European Studies*, 2010, Vol. 13, p. 129-148; KOTUBY, Ch. External Competence of the European Community in the Hague Conference on Private

4) *Teismų praktika (jurisprudencija)*. Viršnacionalinių teismų (Europos Žmogaus Teisių Teismo, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo) praktika sudaro vieną reikšmingiausių šio darbo šaltinių, kadangi šiuose institucijų sprendimų vykdymas sąlygoja bendrą civilinės teisenos standartų formavimąsi. Nacionalinių teismų praktika neatitinka mūsų nurodytų kriterijų (ji nėra CPT suderinimo ir suvienijimo priemonė), todėl nėra taikoma kaip vienas iš šio darbo šaltinių.

DISERTACIJOS STRUKTŪRA

Disertaciją sudaro įvadas, tiriamoji dalis, išvados, naudotų šaltinių ir autoriaus mokslinių publikacijų bei konferencijų, kuriose buvo pristatyti tyrimo rezultatai, sąrašai. Disertacijos įvade formuluojama tyrimo problematika bei apibrėžiamas objektas, pagrindžiamas tyrimo aktualumas ir naujumas, pristatomi tyrimo šaltiniai, metodai, išvardijami ginamieji teiginiai.

Tiriamoji disertacijos dalis skaidoma į keturias savarankiškas dalis. Siekiant dėstyti aiškumą ir struktūrinio nuoseklumo, jos dalinamos į skyrius ir poskyrius. Atskiros disertacijos dalys yra formuojamos atsižvelgiant į iškeltus uždavinius ir ginamuosius teiginius.

Pirmos darbo dalies pradžioje nustatomos teisės globalizacijos ir regionalizacijos sąvokos, jų tarpusavio santykiai. Buvo nustatyta, kad abiejų procesų esmė yra teisės suartėjimas (kuris gali skirtis savo mastu). Toliau nagrinėjamos galimybės ir būtinybė suartinti normas būtent tokioje teisės šakoje, kaip civilinis procesas. Jas nustačius, tyrime (antrame šios dalies skyriuje) atkreipiamas dėmesys į galimas tokio suartėjimo būdus ir mechanizmus, nuosekliai įvertinant jų stipriąsias ir silpnąsias puses.

Antroje darbo dalyje nuosekliai nagrinėjamos CPT suartėjimo praeitis, dabartis ir ateitis Europos Sąjungoje. Nustatomi pagrindiniai šios šakos teisinio reguliavimo formavimo etapai, nagrinėjamos dabartinio procesinio režimo privalumai ir trūkumai bei analizuojami galimi jo tolesnio vystymosi būdai, įtraukiant jų perspektyvumą.

Trečioje darbo dalyje nagrinėjamos civilinio proceso teisės suartėjimo ypatybės euraziniame regione. Pateikiama bendra šio regiono sąvoka ir nustatyta jo dalyvių

International Law: Community Harmonization and Worldwide Unification. *Netherlands International Law Review*, 2001, Vol. 48, p. 1-30.

sudėtis. Toliau nustatomi bendrieji požymiai, leidžiantys kalbėti apie galimybę suburti tam tikras valstybes į vieną regioninę grupę. Šioje dalyje taip pat nagrinėjami visi esami ir potencialūs CPT suartėjimo mechanizmai regione, daroma išvada atsižvelgiant į jų perspektyvą.

Paskutinėje (ketvirtoje) dalyje nustatoma, kaip sąveikauja Europos ir Eurazijos regionų procesinės teisės sistemos, kaip ES (ir Europos Taryba) išplečia įtaką už savo ribų, kaip gali būti organizuojamas dviejų regionų bendradarbiavimas ir kokie civilinio proceso teisės aspektai tokiu atveju laikytini prioritetiniais.

Disertacija užbaigiama atlikto tyrimo *išvadomis ir pasiūlymais*. Pabaigoje pridedami autoriaus mokslinių publikacijų disertacijos tema bei autoriaus pranešimų, pristatyti tarptautinėse mokslinėse konferencijose, sąrašai.

GINAMIEJI TEIGINIAI

1. Globalizacijos ir regionalizacijos reiškinys teisės srityje yra skirtingų šalių teisės sistemų suartėjimas. Veiksmingiausios yra regioninės, o ne pasaulio lygio suartėjimo iniciatyvos, kadangi tarp vieno regiono valstybių yra daugiau bendrų bruožų.

2. Nacionalinės civilinio proceso šakos turi tvirtą struktūrą ir yra glaudžiai susijusios su vietinėmis tradicijomis, kultūra ir valstybinio suvereniteto apraiškomis. Šiuolaikiniame pasaulyje yra daugybė prielaidų suvienyti skirtingų šalių CPT normas, institutus ir šakas. Šias prielaidas galima suskirstyti į du pagrindinius argumentus: (1) šalių poreikį bendradarbiauti tarpusavyje dėl ekonominių priežasčių ir (2) būtinybę užtikrinti pagrindinių žmogaus teisių normų įgyvendinimą (pastarieji įtraukia ir procesinius principus).

3. Teisės suartėjimą galima pasiekti dviem pagrindiniais būdais: suvienijimu ir suderinimu. Pirmasis iš jų reikalauja vienodų normų skirtingoms šalims kūrimo, o antrasis – nuoseklaus reglamentavimo nustatymų. Darbe teigiama, kad antrasis teisės suartėjimo būdas labiausiai tinka civiliniam procesui, nes nėra reikalaujama (ir net neįmanoma) panaikinti visus įstatymus CPT srityje (nacionaliniame lygyje) ir pakeisti juos bendrais standartais.

4. Nustatyta, kad suderinimas ir suvienijimas kaip teisinės veiklos rūšys yra atliekami taikant tam tikrus metodus (mechanizmus), tarp kurių galima atskirti tarptautinę sutartinę teisėkūrą, viršvalstybinę teisėkūrą, tarptautinių teismų praktiką ir

teisiškai neprivalomą (modelinį) taisyklių kūrimą. Kiekvienas iš jų yra ypatingas dėl specialių įrankių (šaltinių) naudojimo bei potencialų dalyvių sudėties ir skirtingų rezultatų.

5. Nustatyta, kad Europos Sąjungoje atsirado specialus kompetencijų paskirstymas tarp valstybių narių ir ES institucijų CPT reguliavimo srityje. Kol pirmieji savarankiškai reguliuoja daugumą vidinių procesinių ir teismų santvarkos klausimų, antrieji kišasi tik tuomet, kai kalbama apie „tarptautinius“ santykius tarp kelių valstybių narių. Kuriamas ES institucijų teisinis kompleksas yra kartais vadinamas „Europos civiliniu procesu“, tačiau jis nėra nacionalinių procesinių šakų atspindys, nes turi savo struktūrą, tikslus ir uždavinius. Svarbu pabrėžti, kad jis turi pagalbinę reikšmę ir yra naudojamas procesiniams santykiams apimant daugiau nei vienos valstybės narės teritoriją. Kalbant apie Europos Sąjungą, ji turi centrinės (kvazifederalinės) valdžios galią, todėl Europos civilinio proceso srityje ji taip pat priima bendruosius principus ir taisykles. Jie yra privalomi tiek ES institucijoms, tiek ir kiekvienos valstybės narės nacionalinei teisei.

6. Eurazijos regione egzistuoja akivaizdi būtinybė reguliuoti tuos pačius santykius kaip ir ES regione, tačiau dabartinis reguliavimo lygis nėra idealus. Tokia asociacija kaip NVS yra pernelyg amorfinė ir negali progresyviai vystytis, todėl tolesnė plėtra turėtų vykti EAES rėmuose. EAES jungia nedaug šalių, bet pastarosios turi labiau išvystytus ryšius. Dabar vyraujančios suartėjimo priemonės (tarptautinės sutartys ir modeliniai aktai) yra pasenusios ir negarantuoja ieškomojo efektyvumo. Norint pasiekti geriausius rezultatus, šio regiono šalys turi pritaikyti viršvalstybinius ir tarptautinių teismų teisėkūros mechanizmus.

7. ES ir EAES bendradarbiavime pastaroji galėtų vadovautis pirmosios patirtimi. Tuo pačiu metu vienašališkas kopijavimas ir blogai išsivysčiusių politinių programų įgyvendinimas nėra efektyvi. Geriausias sprendimas yra tiesioginė abiejų asociacijų tarpusavio sąveika ir specialios tarptautinės sutarties sudarymas, kurioje galėtų būti užfiksuoti pagrindiniai tarptautinio civilinio proceso klausimai (jurisdikcija, teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas, teisinės pagalbos suteikimas).

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Analizuojant šaltinius ir svarstant rezultatus buvo padarytos tokios išvados:

1. Šiuolaikinis nacionalinis civilinis procesas egzistuoja kitoje sociopolitinėje aplinkoje, nei anksčiau. Viena vertus, daugėja tarptautinio masto bylų (dėl to atsiranda reikiamybė nustatyti vienodas ir sąžiningas jas reguliuojančias normas kiekvienoje šalyje). Kita vertus, civilinis procesas turi atitikti aukšto lygio konstitucinius ir tarptautinius žmogaus teisių standartus, kurie turi būti suprantami bei įgyvendinami panašiai, nepriklausomai nuo jurisdikcijos. Tai nereiškia, kad nacionalinės valstybės praranda civilinio proceso šakos kontrolę ir šis normatyvinis kompleksas dabar priklauso tik tarptautinei teisei.

2. Civilinio proceso globalizacija ir regionalizacija reiškia jo suartėjimą – skirtingų šalių procesinių teisėtvarų bendrų bruožų ar institutų steigimą. Suartėjimą galima pasiekti dviem būdais: suvienijimu ir suderinimu, pastarasis yra prioritetas civiliniam procesui. Nepaisant to, yra ir tokios CPT sritys, kuriose reikalingas būtent suvienijimas, nes be jo neįmanomas reguliavimo efektyvumas (jurisdikcija, sprendimų pripažinimas, teisės kreiptis į teismą prielaidos).

3. Taikomi suartėjimo mechanizmai apima tarptautinę sutartinę, viršvalstybinę, teismų ir neprivalomą (modelinę) teisėkūrą. Jos skiriasi savo efektyvumu, laiku, skiriamu standarto parengimui ir įgyvendinimui, taip pat nacionalinių teisės institutų įtaka. Nustatyta, kad perspektyviausias mechanizmas CPT suartėjimo srityje yra viršvalstybinė teisėkūra, kuri reiškia priėmimą tokių integracijos organizacijos aktų, kurie yra tiesiogiai taikomi ir privalomi tiek valstybėms narėms, tiek jų piliečiams. Tačiau tokie aktai nėra prieinami visuose pasaulio regionuose, o asociacijų narės stengiasi kontroliuoti jų kompetenciją ir apriboti galimybes išleisti teisės aktus procesinėje srityje.

4. Patraukę daugelio tyrėjų dėmesį, Europos Sąjungos CPT suvienijimas ir suderinimas vystėsi palaipsniui, pradedant nuo 1950 metų. Iš pradžių, suartėjimo standartai turėjo labai ribotą taikymo sferą – daugiausia taikomojo pobūdžio (jie buvo reikalingi kuriant bendrąją rinką). Laikui bėgant, CPT Europos Sąjungoje gavo savo pačios politiką (teisingumo erdvės), kuri nuosekliai plėtojo savo struktūrą ir galiausiai išsivystė į nuoseklų normų rinkinį (Europinis civilinis procesas), egzistuojantį kartu su nacionaline CPT ir turintį ypatingus tikslus ir uždavinius.

5. Europinis civilinis procesas yra dvejopas: viena vertus, jis yra savarankiška viršvalstybinės teisės šaka (bendra visoms valstybėms narėms), reguliuojanti

tarpvalstybinio pobūdžio bylų nagrinėjimą ES viduje. Kita vertus, tai yra imperatyviai nustatytų principų ir bendrųjų taisyklių visuma, priimta šios asociacijos ir yra privaloma tiek jai, tiek jos valstybėms narėms. Antra iš minėtų kompetencijų buvo įsigyta tik neseniai ir yra susijusi su ES laipsnišku transformavimu iš ekonominės integracijos organizacijos į politinę ir teisinę sąjungą, turinčią atskirus federacijos požymius, iš kurių svarbiausia yra kompetencijų diferenciacija tarp centro (ES) ir sudedamųjų dalių (valstybių narių).

6. Nepaisant Europos civilinio proceso progresyvaus pobūdžio, jis turi trūkumų, jau anksčiau minėtų įvairių mokslininkų. Galima teigti, kad svarbiausi iš jų yra (i) specifinės išimties taikomos trims šalims (Jungtinei Karalystei, Airijai ir Danijai) ir (ii) sisteminimo stoka ir bendrų principų bei taisyklių fiksavimo viename teisės akte neįgyvendinimas. Nors tokie principai ir taisyklės ir gali būti įžvelgiami ES Teisingumo Teismo jurisprudencijoje, politinėse programose ir kai kuriuose neprivalomuosiuose aktuose, dėl teisinio tikrumo ir sėkmingos asimiliacijos kiekvienoje iš šalių, jiems būtų labiau būdingas kitas, „akivaizdesnis“ šaltinis.

7. Euraziniame regione civilinio proceso suartėjimas yra ambivalentiškas: viena vertus, ten yra prieinami visi anksčiau minėti mechanizmai ir egzistuoja tiek paklausa, tiek mokslininkų siūlymai įgyvendinti vienijimo tikslus. Tačiau dėl biurokratinių priežasčių ir valstybių nenoro aukoti dalį savo suvereniteto, CPT reguliavimas regione lieka nepakankamai veiksmingas. Regiono šalims reikia išnaudoti visą viršnacionalinės ir teismų teisėkūros potencialą, atsižvelgiant į teigiamą ES patirtį, bet ne kartojant jos klaidas. Reikia pabrėžti, kad regione pakankamai sėkmingai vyko suartėjimas remiantis nenorminiais (modeliniais) aktais, kurie buvo priimti Tarparlamentinės Asamblėjos. Didelis aktų autoritetas leido pasiekti teigiamų rezultatų siekiant paveikti tradiciškai konservatyvias nacionalinės teisės šakas. Tačiau labai svarbu teisingai nustatyti laiką, skirtą modeliniams aktams priimti (jis turi sutapti su reformomis nacionalinėje teisėje). Priešingu atveju, šalys nebus suinteresuotos priimti tokį standartą, ypač jeigu jis įtvirtintas dideliame ir kompleksiniame dokumente.

8. Europinis ir Eurazinis regionai yra glaudžiai susiję. Europos Sąjungos (bei Europos Tarybos) normos ir praktikos yra suvokiamos NVS/EAES tiek per vienašališką skolinimąsi, tiek per ES politikos išplėtimą į tokias šalis. Ypatingas vaidmuo tenka EŽTT praktikai, kuri yra privaloma kai kurioms regiono šalims. Norint pašalinti visus

prieštaravimus ir reguliavimo trūkumus EAES regione, tam reikalingas savos teisinės politikos formavimasis CPT srityje ir pagrindinių aktų šioje srityje priėmimas. Ateityje procesinis bendradarbiavimas galėtų vykti tarp šių dviejų regioninių blokų (o ne atskirų šalių): tai būtų naudinga tiek laiko, tiek piniginiu atžvilgiu bei leistų suformuoti procesinius standartus, kurie yra bendri visoms dalyvaujančioms šalims.

TYRIMO REZULTATŲ APROBAVIMAS

Autorius parengė 2 mokslinius straipsnius, susijusius su disertacijoje nagrinėjama tematika, kurie 2015 m. buvo publikuoti Vilniaus universiteto Teisės fakulteto periodiniame mokslo leidinyje „Teisė“ (abu straipsniai parašyti anglų kalba). Be to, autorius parengė ir kitus straipsnius, kurie buvo publikuoti Rusijoje, Baltarusijoje ir Lenkijoje tiek periodiniuose leidiniuose, tiek mokslinių straipsnių rinkiniuose (pilnas jų sąrašas nurodytas 21-23 šios santraukos puslapiuose).

Atlikti tyrimo rezultatai buvo aktyviai panaudoti vedant mokymo disciplinų „Introduction to European Civil Procedure“ [„Įvadas į Europinį civilinį procesą“] ir „Civil Procedure of the European Union“ [„Europos Sąjungos civilinis procesas“] paskaitas bei seminarus ERASMUS ir magistrantūros studentams iš užsienio Vilniaus universiteto Teisės fakultete, taip pat vadovaujant studentų kursiniams darbams (2016 m.).

AUTORIAUS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

Pagrindinės publikacijos

1. TEREKHOV, V. The tendencies of Globalization and Regionalization of Civil Procedural Law in the Countries Comprising the Community of Independent States [Civilinio proceso teisės globalizacijos ir regionalizacijos kryptys Nepriklausomų valstybių sandraugos šalyse]. *Teisė*, 2015, t. 95, p. 168-181.

2. TEREKHOV, V. The Model Code of Civil Litigation of the Commonwealth of Independent States as a Way of Civil Procedure Harmonization [Nepriklausomų valstybių sandraugos civilinės teisenos pavyzdinis kodeksas kaip civilinio proceso harmonizavimo būdas]. *Teisė*, 2015, t. 96, p. 238-248.

Kitos publikacijos

1. TEREKHOV, V. 'Europeanization': From Political Idea to the Legal Concept. In: *Integrating Social Sciences into Legal Research* (Conference papers). Vilnius, 2014, p. 295-302.
2. TEREKHOV, V. Transnational Movement of Judgments in Civil and Commercial Matters: Public and Private Interests. In: *Citizen – State – International Community (Collection of Studies)*. Eds.: E. Cała-Waconkiewicz, K. Flaga-Gieruszyńska, D. Wacinkiewicz. Warsaw: C.H. Beck, 2014, p. 446-453.
3. ТЕРЕХОВ, В. Гармонизация гражданского процессуального права: проблемы и перспективы. In: *World & Science: Materials of the international Research and Practice Conference*. Brno, 2014, p. 37-45.
4. ТЕРЕХОВ, В.В. Гармонизация гражданского процессуального права в Евразийском регионе: постановка проблемы. В: *Правотворчество и правоприменение в условиях инновационного развития общества (сборник научных статей)*. Гродно, 2014, с. 453-456.
5. ТЕРЕХОВ, В.В. Взаимное доверие государств к судебным системам друг друга как предпосылка для взаимного признания судебных решений: опыт стран ЕС. В: *Європейські стандарти захисту прав у цивільному судочинстві: випробування часом* (сборник материалов международной научно-практической конференции). Киев, 2014, с. 315-317.
6. ТЕРЕХОВ, В.В. Проблемы гармонизации гражданского процессуального права в Евразийском регионе. В: *Проблемы гражданского судопроизводства в трудах и деятельности М.С. Шакарян* (сборник материалов научно-практической конференции). Отв. ред. С.М. Михайлов. Москва: Проспект, 2014, с. 156-162.
7. ТЕРЕХОВ, В.В. Трансграничное действие национальных судебных актов и концепция государственного суверенитета. В: *Научные труды РАЮН. (Выпуск 14, том 1)*. Москва, 2014, с. 1030-1034.
8. TEREKHOV, V.V. Presentazione dottrinale di responsabilità Stato riconosciuta atti giudiziari stranieri. *Italian Science Review*. 2014, Vol. 1(10), p. 100-104
9. TEREKHOV, V.V. Argomenti a favore della necessità di armonizzazione del sistema di civile-processuale nazionale. *Italian Science Review*, 2014, Vol. 12(21), p. 54-57.

10. ТЕРЕХОВ, В.В. Основные нововведения реформированного Регламента ЕС о юрисдикции и признании и исполнении решений. *Вестник гражданского процесса*, 2014, № 6, с. 204-229.

11. ТЕРЕХОВ, В.В. Гармонизация гражданского процессуального права: о возможности и необходимости. *Вестник Гродненского государственного университета им. Я. Купалы. Сер. 4 «Правоведение»*, 2015, № 2, с. 56-62.

12. ТЕРЕХОВ, В.В. О необходимости либерализации подходов к основаниям признания зарубежных судебных актов. В: *Сборник научных статей студентов, магистрантов, аспирантов БГУ (выпуск 13, том 2)*. Минск, 2015, с. 158-160.

13. TEREKHOV, V. European Civil Procedure in Maintaining Security of Private Law Relations. In: *Security as a Purpose of Law (Conference papers)*. Vilnius, 2015, p. 230-237.

14. ТЕРЕХОВ, В.В. Европейский и международный гражданский процесс: проблема соотношения. *Арбитражный и гражданский процесс*, 2015, № 6, с. 34-39.

15. ТЕРЕХОВ, В.В. О понятии европейского гражданского процесса. *Вестник гражданского процесса*, 2015, № 4, с. 84-112.

16. TEREKHOV, V. Law and Modern Technologies in Cross-Border Judicial Cooperation. In: *Interdisciplinary Approach to Law in Modern Social Context (Conference papers)*. Vilnius, 2016, p. 322-330.

17. ТЕРЕХОВ, В.В. Проблемы преподавания европейского гражданского процесса в ВУЗах постсоветских государств. В: *Актуальные проблемы юридического образования в контексте обучения альтернативному урегулированию споров как подходу к обеспечению прав человека (материалы конференции)*. Минск, 2016, с. 101-108.

18. ТЕРЕХОВ, В.В. Перспективы дальнейшего сближения гражданского процессуального права в Европейском Союзе. *Арбитражный и гражданский процесс*, 2017, № 4, с. 59-64.

19. ТЕРЕХОВ, В.В. Европейский подход к сближению гражданского процессуального права в исторической перспективе. *Вестник гражданского процесса*, 2017, № 3, с. 154-187.

AUTORIAUS PRANEŠIMAI PRISTATYTI TARPTAUTINĖSE MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE

Disertacijos tyrimų tarpiniai rezultatai buvo pristatyti šiuose tarptautinėse mokslinėse konferencijose ir kituose mokslo renginiuose:

1. 2014 m. vasario 27 d. tarptautinėje aspirantų ir jaunųjų tyrėjų konferencijoje «Правотворчество и правоприменение в условиях инновационного развития общества» [„Teisėkūra ir teisėsauga visuomenės novatoriško vystymo sąlygose“] (Gardine, Baltarusijoje) pristatytas pranešimas «Гармонизация гражданского процессуального права в Евразийском регионе: постановка проблемы» [„Civilinio proceso teisės suderinimas Eurazijos regione: problematikos formulavimas“];

2. 2014 m. balandžio 11 d. tarptautinėje doktorantų ir jaunųjų tyrėjų konferencijoje “Integrating Social Sciences into Legal Research”, kurią organizavo Vilniaus universiteto Teisės fakultetas Vilniuje, Lietuvoje, pristatytas pranešimas “Europeanisation: from Political Idea to the Legal Concept” [„Europeizacija: nuo politinės idėjos iki teisinės sąvokos“];

3. 2015 m. balandžio 10 d. tarptautinėje doktorantų ir jaunųjų tyrėjų konferencijoje “Security as the Purpose of Law”, kurią organizavo Vilniaus universiteto Teisės fakultetas Vilniuje, Lietuvoje, pristatytas pranešimas “European Civil Procedure in Maintaining Security of Private Relations” [„Europos civilinio proceso vaidmuo išlaikant privačių santykių saugumą“];

4. 2016 m. kovo 10 d. doktorantų seminare “Impact of European Court of Human Rights Decisions on Domestic Law”, kurį organizavo Paris-Nanterre universitetas (Prancūzija), pristatytas pranešimas “Influence of the ECHR on the Evolution of Domestic Civil Procedure” [„EŽTT įtaka nacionalinio civilinio proceso vystymuisi“];

5. 2016 m. balandžio 22 d. tarptautinėje doktorantų ir jaunųjų tyrėjų konferencijoje “Interdisciplinary Approach to Law in Modern Social Context”, kurią organizavo Vilniaus universiteto Teisės fakultetas Vilniuje, Lietuvoje, pristatytas pranešimas “Law and Modern Technologies in Cross-Border Judicial Cooperation” [„Teisė ir modernios technologijos tarpvalstybiniame teisiniame bendradarbiavime“];

6. 2016 m. lapkričio 30 d. tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje «Актуальные проблемы юридического образования в контексте обучения

альтернативному урегулированию споров как подходу к обеспечению прав человека» [„Teisinio šveitimo aktualios problemos alternatyvaus ginčių sprendimo mokymo kontekste kaip žmogaus teisiu įgyvendinimo būdas“], kurį organizavo Baltarusijos valstybinis universitetas (Minskas, Baltarusija), pristatytas pranešimas «Проблемы преподавания европейского гражданского процесса в ВУЗах постсоветских государств» [„Europinio civilinio proceso mokymo problemos posovietinių valstybių universitetuose“].

INFORMACIJA APIE AUTORIŲ

Victor Vasil’evich Terekhov (*Viktor Vasiljevič Terechov*) – gimė 1989 m. sausio 17 d. Omske, Rusijoje.

Išsilavinimas:

- 2006 m. baigė Omsko municipalinę gimnaziją nr. 115 (Rusijoje);
- 2006–2011 m. Omsko valstybinio universiteto Teisės fakultete (Rusijoje) įgytas teisės specialisto kvalifikacinis laipsnis (specializacija – teisininkas);
- 2011-2013 m. Vilniaus universiteto Teisės fakultete įgytas teisės magistro kvalifikacinis laipsnis (specializacija – Tarptautinė ir Europos Sąjungos teisė);
- 2011-2014 m. Uralo valstybinėje teisės akademijoje (Jekaterinburge, Rusijoje) įgytas mokslo kandidato laipsnis (Civilinio proceso specializacija);
- 2013-2017 m. nuolatinės doktorantūros studijos Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinių teisės katedroje.

Mokslinė, pedagoginė ir projektinė veikla:

- 2013 m. spalio 18-19 d. dalyvavimas 1-me ELI/UNIDROIT tiriamajame seminare “From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure” (Vienoje, Austrijoje);
- 2014 m. gegužės 5-9 d. – dalyvavimas Vilniaus universiteto Teisės fakulteto organizuojamame prof. L.B. Bondo (Jungtinė Karalystė) paskaitų cikle “Intellectual Property Law” [„Intelektinės nuosavybės teisė“];
- 2015 m. sausio 18-26 d. dalyvavimas Makso Planko instituto Svečių programoje (Liuksemburge);

- 2015 m. vasario 23-27 d. dalyvavimas žiemos mokykloje “Winter School on Legal Argumentation” (Palerme, Italijoje) teisės teorijos srityje;
- 2015 m. balandžio 13-24 d. – dalyvavimas Vilniaus universiteto Teisės fakulteto organizuojamame Č.S. Bergeno (JAV) paskaitų cikle “American Business Litigation and trial practice” [„Amerikos verslo ginčai ir teismo praktika“];
- 2015 m. gegužės 4-14 d. – dalyvavimas Vilniaus universiteto Teisės fakulteto organizuojamame Dž. N. Mbadughos (Nigerija) paskaitų cikle “International Arbitration” [„Tarptautinis arbitražas“];
- nuo 2015 m. paskaitų ir seminarų vedimas ERASMUS studentams Vilniaus universiteto teisės fakultete (dalyko pavadinimas: “Introduction to European Civil Procedure”), anglų kalba;
- nuo 2016 m. (pavasario semestro) paskaitų ir seminarų vedimas magistrantūros studentams (programos Tarptautinė ir Europos Sąjungos teisė, dalyko pavadinimai – “European Private Law”, “Civil Procedure of the EU”), anglų ir rusų kalba;
- 2016 m. birželio 15-19 d. dalyvavimas 2-oje TRADIR vasaros mokykloje Alternatyvų ginčų sprendimo būdų srityje V.N. Karazino Charkovo nacionaliniame universitete (Charkove, Ukrainoje) su paskaita apie Europos civilinį procesą;
- 2017 m. kartu su kitais bendraautoriais parengta Kijevo T. Ševčenkos nacionalinio universiteto Europos Sąjungos Civilinio proceso mokslino-praktinio komentaro II dalis (kuriai autorius parašė 4-tą skyrių – „Europinio sąskaitos blokavimo įsakymo procedūra. Reglamentas (ES) Nr. 655/2014“).

Praktika ir darbo patirtis:

- 2011 m. sausis – vasaris – Aštuntas arbitražinis apeliacinis teismas (Omske, Rusijoje) – praktika;
- 2012-10-01 – 2012-12-08 – advokatų profesinė bendrija Motieka ir Audzevičius (praktika);
- 2013-2014 m. asistentas Omsko valstybinio universiteto teisės fakulteto Civilinio ir Arbitražinio proceso katedroje (Rusijoje);
- nuo 2015 m. rugsėjo mėn. lektorius Vilniaus universiteto teisės fakulteto Privatinės teisės katedroje.

РЕЗЮМЕ ДИССЕРТАЦИИ

Актуальность, научная новизна, теоретическое и практическое значение исследования. Длительное мирное сосуществование стран мира, открытость границ, развитие средств транспорта и связи вызвали к жизни явления глобализации и регионализации, объединяющие государства и их граждан в масштабе всей планеты или ее части. Появившись изначально как экономические феномены, они распространились к началу XXI века на все сферы общественной жизни, в том числе на правовую. Для последней глобализация и регионализация означают сближение норм, институтов, отраслей и целых правовых систем отдельных стран. Наибольшие изменения претерпевают отрасли, связанные с «включенностью» в мировые процессы, регулирующие взаимодействие между субъектами из разных стран и способствующие поддержанию прочных хозяйственных связей. До недавних пор таковыми были коммерческое, корпоративное, инвестиционное, трудовое и другие отрасли, относящиеся к числу материальных. Вместе с тем, отрасли процессуального права, закрепляющие порядок деятельности публичных органов по рассмотрению споров, сопротивлялись внешнему влиянию, оставаясь консервативными и самобытными. Однако учитывая потребности взаимодействия частных лиц из разных стран и становление ключевых процессуальных идей (доступа к правосудию, справедливого суда, разумного срока рассмотрения дела) в качестве основополагающих принципов, закрепленных в международно-правовых документах, потребности сближения возникают и здесь. Особенно актуальна проблема сближения национальных норм гражданского процесса (ГПП) становится для стран, объединенных в определенную организацию региональной интеграции, где существуют собственные правовые режимы, нуждающиеся в процессуальных гарантиях. Сказанное актуально в том числе для Литвы, являющейся участницей Европейского Союза (ЕС), и таких стран, как Россия, Беларусь и Казахстан, которые в данный момент осуществляют построение нового объединения – Евразийского экономического союза (ЕАЭС).

В мире существует немало инициатив, направленных на сближение национального ГПП на глобальном или региональном уровнях. К их числу следует

отнести международные конвенции, принимаемые Гаагской Конференцией и различными объединениями стран, а также не обладающие нормативной силой Принципы трансграничного гражданского процесса или находящиеся в стадии разработки Правила европейского гражданского процесса. Все это свидетельствует о пристальном внимании практиков, научного сообщества и представителей государств к проблеме сближения ГПП, о поиске ими путей и способов наилучшей организации этой деятельности.

Между тем, в науке названная проблема не была должным образом изучена. Категория «сближения» используется авторами вместе с другими понятиями («гармонизация», «унификация»), но без установления четкого соотношения между ними; не дается оценки используемым инструментам и механизмам сближения; не предлагается комплексного подхода к сближению ГПП, который бы учитывал как потребности сотрудничества, так и необходимость защиты прав человека. Более того, в научном сообществе взгляды на перспективы сближения ГПП разнятся от достаточно оптимистических до крайне скептических. Без четкой теоретической проработки вопросов необходимости и потенциальных направлений изменений в национальном гражданском процессуальном праве эффективность принимаемых мер будет низкой, а потраченные на осуществление любых реформ деньги и время окажутся напрасными.

До сих пор не было представлено самостоятельных научных исследований вопросов сближения норм ГПП под воздействием глобальных и региональных тенденций. В Литве существует несколько диссертаций, касающихся признания и исполнения зарубежных решений (одно из основных направлений сближения), однако написаны они были достаточно давно и не учитывают многих тенденций последних лет. Современные же работы главным образом представлены статьями, которые носят более описательный, нежели аналитический характер, либо касаются тематики сближения лишь опосредованно, ставя во главу угла иные вопросы.

Гораздо большее количество публикаций посвящено не общей теории сближения ГПП, а конкретным его проявлениям в определенном регионе. Больше всего таких работ касается ЕС и написано авторами из стран Западной Европы. Среди них есть как диссертационные исследования, так и глубокие по содержанию

статьи. Вместе с тем, далеко не всеми из авторов поднимается проблематика сближения, глобализации и регионализации, а также предлагаются общие выводы о перспективах развития ГПП в странах-участницах ЕС (немногие авторы ограничиваются простым их перечислением). Что же касается другого затронутого данной работой региона (евразийского), то самостоятельные публикации о сближении ГПП в нем практически отсутствуют, лишь некоторое количество работ касается описания происходящих в соседнем ЕС процессов, однако им не дается должной оценки и не делается вывод о возможности использования тех или иных наработок в рамках ЕАЭС. Ни один автор не говорит и о возможных перспективах и формах взаимодействия двух выделенных регионов. В связи с этим можно констатировать, что в диссертации рассматриваются вопросы, которым до сих пор в современной академической литературе не уделялось достаточного внимания.

В связи с вышеизложенным данная работа представляет значение как для теории, так для практики, поскольку предлагает ответы на вопросы, не нашедшие еще своего однозначного решения ни академиками, ни субъектами правотворчества. В ходе проведенного исследования были установлены позитивные и негативные аспекты регулирования, сделаны общие выводы относительно необходимых изменений. Сформулированные выводы помогут Литве и другим странам улучшить взаимодействие как в рамках собственных регионов, так и в межрегиональном масштабе. Исследование должно облегчить и работу с международными и наднациональными актами, посредством которых происходит сближение процессуального права, их более эффективную имплементацию государствами. Работа может быть полезна законодателям, работникам наднациональных и международных органов, участвующим в подготовке актов, унифицирующих и гармонизирующих национальные отрасли гражданского процесса. Ключевые идеи диссертации можно будет использовать при совершенствовании межгосударственного сотрудничества по гражданским делам.

Хотя исследование и затрагивает исключительно институты ЕС и ЕАЭС, часть его результатов имеет универсальный характер и может быть ориентиром и для других объединений, сталкивающихся с похожими проблемами. Положения

настоящего исследования могут также быть использованы в педагогических целях при обучении таким дисциплинам, как «Европейский гражданский процесс», «Гражданский процесс СНГ/ЕАЭС» и «Сравнительное гражданское судопроизводство». Кроме этого, работа может создать необходимые предпосылки для более широкого обсуждения и научной проработки тех тем, что были затронуты в ходе проведенного исследования.

Объект и предмет исследования. Как следует из названия работы, ее *объектом* являются имеющие место в гражданском процессе современности тенденции глобализации и регионализации, проявляющиеся в планомерном сближении национальных отраслей ГПП, обретении ими сходных черт и качеств. Объем работы и поставленные цель и задачи не позволяют затронуть абсолютно все аспекты глобализации и регионализации в процессуальной сфере. По этой причине объект исследования имеет определенные рамки. *Во-первых*, территориально он ограничивается европейским и евразийским регионами. Причина такого решения заключается в стремлении дать оценку наиболее развитым по своей глубине процессам (которые характерны для ЕС) и сопоставить их с ближайшим соседним регионом (ЕАЭС), который имеет немало сходных черт, но в то же время и существенно отличается от Евросоюза. Выбор для исследования только этих регионов позволит детальнее изучить процессы глобализации и регионализации ГПП на конкретных примерах, получить более точные и полезные для практики выводы. Соответственно, аналогичные тенденции в других регионах (Северная и Южная Америка, Юго-Восточная Азия, арабские страны) не будут затронуты исследованием. В то же время, в первом разделе работы будут рассмотрены общие концепции, которые являются актуальными для любого региона мира. *Во-вторых*, работа касается гражданского процесса, а не материального права. В этой связи не будут рассматриваться вопросы применимого права, которые хотя и связываются многими авторами с гражданским процессом (в рамках МЧП), но все же не являются его частью. *В-третьих*, гражданский процесс (как отрасль, регламентирующая производство в государственных судах) отграничивается от различных форм внесудебного разбирательства: арбитража, медиации, консилиации и т.д. Последние будут лишь вкратце затронуты во втором разделе для демонстрации особенностей

компетенции ЕС в процессуальной сфере. В остальном же они традиционно не считаются частью ГПП, а потому развиваются по своим собственным законам, что означает неприменимость к ним большинства выводов настоящей работы. Влияние на них глобализации и регионализации заслуживает отдельного комплексного исследования. *В-четвертых*, изучаться будут только те изменения в ГПП, которые являются прямым следствием глобализации и регионализации. С нашей точки зрения, к таковым относится сближение, представленное совокупностью двух самостоятельных способов: унификацией и гармонизацией. Все прочие явления, выделяемые отдельными исследователями, либо не находятся в зависимости от глобализации и регионализации (одностороннее заимствование, рецепция, кодификация и консолидация), либо дублируют уже названные понятия (аппроксимация, конвергенция), либо не имеют существенной научной значимости (координация, стандартизация, синхронизация). *В-пятых*, изучаться будет преимущественно международный (или надгосударственный) аспект, а не процессуальные системы отдельных стран региона. Соответственно, внимание будет уделяться тому, какие инструменты используются для построения мировых (или региональных) комплексов ГПП, а не тому, как происходит имплементация единых стандартов в право какого-либо национального государства. Настоящая работа исходит из того, что последняя не имеет существенной проблематики, а потому не входит в предмет настоящего исследования. В то же время, государства могут сталкиваться с определенными сложностями в ходе такой имплементации, но они требуют анализа и обсуждения в рамках отдельной работы. Наконец, *в-шестых*, настоящая работа представляет собой общее исследование сближения ГПП (в целом и в представленных регионах), в связи с чем не будет детально касаться отдельных его направлений (коммерческих, семейных, трудовых, потребительских споров), а лишь затронет вопросы, характерные для них в целом.

Исходя из сказанного, *предметом* исследования следует считать деятельность институтов ЕС и ЕАЭС (и связанных с ними органов и лиц) и принимаемые ими акты, направленные на сближение (гармонизацию и унификацию) национальных отраслей ГПП.

Цель и задачи исследования. *Цель работы* – системно и всесторонне изучить особенности проявления тенденций глобализации и регионализации ГПП

в таких объединениях, как Европейский Союз (европейский аспект) и Содружество Независимых Государств / Евразийский экономический союз (евразийский аспект), определить способы и механизмы их влияния на национальное процессуальное право (включая присущие им проблемы и недостатки), выявить особенности функционирования моделей сближения ГПП в каждом из регионов и сопоставить их друг с другом, а также сформулировать по результатам проведенного анализа выводы и предложения.

Для достижения указанной цели перед исследованием ставятся следующие задачи:

1) всесторонне проанализировать понятие глобализации и регионализации гражданского процесса;

2) определить содержание и соотношение двух способов сближения – гармонизации и унификации;

3) дать трактовку механизмам, используемым для сближения права (международному договорному, наднациональному, судебному, ненормативному и вспомогательному), оценить их сильные и слабые стороны;

4) комплексно изучить модель сближения ГПП в европейском регионе (на примере Евросоюза), обращая внимание на ее историческое развитие, текущее состояние и перспективы развития;

5) комплексно изучить модели сближения ГПП, существующие в евразийском регионе, включая определение круга стран, составляющих его, их общих и особенных черт, а также предпосылок для более тесной интеграции;

6) оценить глубину и направления влияния двух рассмотренных региональных моделей сближения ГПП друг на друга, перспективы их взаимодействия.

Методология исследования. Для достижения цели и решения поставленных задач в исследовании используются следующие методы: системный, логический анализ, сравнительно-правовой, исторический, телеологический, лингвистический, социологического исследования. Объект, цель и задачи работы демонстрируют, что исследование носит преимущественно доктринальный характер, а такая его специфика предопределяет обращение в большей степени к теоретическим (а не эмпирическим) научным методам.

Системный метод применяется в первой части работы, чтобы суммировать все знания о таких явлениях, как «сближение», «гармонизация» и «унификация» и выстроить связи между ними. Во второй и третьей части он используется для характеристики «европейского» и «евразийского» гражданского процесса не как хаотичной совокупности норм, но как упорядоченного целого, имеющего развитую внутреннюю структуру.

Метод логического анализа (индукция, дедукция, синтез) применяется во всех частях работы для уяснения содержания и внутренней логики правовых норм и доктринальных позиций (их связанности и непротиворечивости), а также при формулировании промежуточных и итоговых выводов. Данный метод также помог дать критическую оценку позициям различных ученых, согласиться с частью из них и опровергнуть другие.

Сравнительно-правовой метод был одним из важнейших методов проведенного исследования. В первой части работы он позволил сопоставить различные механизмы сближения в одном и том же регионе, выделить их сильные стороны и недостатки, а во второй части – проанализировать акты ЕС (принятые в разное время и на основании различных правовых «базисов»). В четвертой части работы этот метод помог сравнить между собой механизмы гармонизации и унификации в ЕС и ЕАЭС, представить важные для обоих регионов выводы.

Исторический метод используется во второй части работы при исследовании путей и способов зарождения, становления и последовательного развития идей о сближении процессуального права в ЕС. В третьей части он применяется для обоснования общности нормативной базы стран евразийского региона путем отсылки к истории их совместного существования и развития в рамках Российской Империи и СССР.

Телеологический метод используется для объяснения того, с какой целью были приняты те или иные акты ЕС, а также введены в оборот новые (специальные) принципы «взаимного признания» и «взаимного доверия». В первой части работы данный метод позволил установить предпосылки для сближения процессуального права, а в третьей – подтвердить их наличие в евразийском регионе.

Метод документального анализа использовался при работе с основными источниками (международными и наднациональными актами, судебной практикой) для установления ключевых особенностей регулируемых ими правоотношений. Также он применялся при анализе подготовительных материалов (законопроектов), политических программ и актов «мягкого права».

Лингвистический (грамматический) метод предоставил возможность анализировать правовые термины, руководствуясь грамматическими, синтаксическими и иными языковыми правилами. Данный метод помог прояснить значение многих используемых терминов («глобализация», «регионализация», «механизм сближения», «гармонизация», «унификация», «европеизация» и т.д.), а также их отличие друг от друга.

Методы социологического исследования (дискуссия, интервью) также использовались в рамках настоящего исследования при общении с учеными и практическими деятелями из Литвы и других стран. При этом узнавалось их мнение относительно перспектив сближения гражданского процесса, наиболее оптимальных механизмов и инструментов для этого, а также потенциальных областях отрасли, которые должны подвергаться гармонизации или унификации. В ряде случаев данный метод помогал прояснить значение неясных правовых норм и/или позиций судебных органов по тем или иным вопросам.

Обзор источников по теме исследования. *Источники по теме исследования* можно разделить на 4 большие группы: (1) нормативные источники; (2) ненормативные источники; (3) специальная литература и (4) судебная практика.

1) *Нормативные источники.* Специфика работы предопределяет обращение к особым категориям источников, к числу которых относятся преимущественно международные договоры и наднациональные акты (но не акты какого-либо одного государства). Гражданскому процессу посвящено не так много таких актов, как некоторым другим областям права, но самые основные было необходимо привести для того, чтобы продемонстрировать, как именно осуществляется воздействие на национальные отрасли, какие отношения и темы оказываются затронутыми. На общемировом уровне отмечаются прежде всего Конвенции, принятые в рамках Гаагской Конференции по международному частному праву.

На региональном уровне внимание уделяется преимущественно договорам о подсудности и признании и исполнении решений, поскольку именно затрагиваемые ими вопросы являются приоритетными в процессе глобализации и регионализации ГПП. Особое место занимают акты наднационального характера, которые в силу их особого характера существуют только в правовом порядке ЕС. Из них важнейшими являются Регламенты 1215/2012 и 2201/2003 о признании и исполнении решений, 805/2004, 1896/2006 и 861/2007 о введении автономных процедур, а также Директивы 2002/8/ЕС о правовой помощи и 2008/52/ЕС о медиации. Национальные акты (Конституции и отраслевое законодательство) затрагиваются постольку, поскольку необходимо показать специфику правового регулирования, особенности восприятия той или иной страной мировых или региональных стандартов.

2) *Ненормативные источники* представлены в работе прежде всего модельными (типовыми) актами, которые рассматриваются как один из механизмов сближения ГПП. Основным таким актом на международном уровне являются Принципы трансграничного гражданского процесса ALI/UNIDROIT, детально рассмотренные в первом разделе работы. В каждом из изучаемых регионов есть собственные ненормативные акты сближения – в ЕС можно отметить Рекомендацию Комиссии о групповых исках, а в СНГ – многочисленные модельные акты (о судеустройстве, медиации, исполнительном производстве). В европейском регионе значимую роль играли также политические «Программы действий», содержащие декларативные нормы, в соответствии с которыми строилась правовая политика сближения ГПП в регионе на несколько лет вперед.

3) *Специальная литература*. Как уже отмечалось выше, в Литве и за рубежом не так много самостоятельных научных исследований, посвященные проблемам глобализации и регионализации гражданского процесса. В то же время, существует определенное количество работ по отдельным аспектам рассматриваемого нами предмета. Так, в формировании собственного представления о понятии гармонизации и унификации настоящая работа опиралась на диссертацию С.В. Бахина, монографию К. Voele-Woelki и ряд научных статей. При анализе «европейского гражданского процесса» использовались работы G. Bayraktaroğlu, В. Hess, К. Kerameus, X. Kramer, М.

Storme, M. Tulibacka, Z. Vernadaki, И.А. Изаровой и других авторов. Немногочисленные доктринальные источники, посвященные евразийскому региону, составляют труды K. Czerewacz-Filipowicz, A. Konopelko, V. Komarov, Д.Я. Малешина и других. Наконец, в завершающем разделе исследования использовались работы таких авторов, как F. Dutilleul, M. Niedźwiedz, P. Mostowik и Ch. Kotuby, посвященные внешним полномочиям ЕС и межрегиональному взаимодействию.

(4) *Судебная практика.* Немаловажную роль в работе играет судебная практика надгосударственных судов (Европейского Суда по правам человека, Суда ЕС и Суда ЕАЭС), посредством которой также происходит формирование единых стандартов гражданского правосудия. Судебная практика национальных судов не отвечает заявленным критериям (не служит инструментом сближения ГПП), а потому не составляет один из источников работы.

Структура работы. Диссертация состоит из введения, основной части, выводов, перечня использованных источников и публикаций автора по теме работы, а также перечня конференций, на которых были представлены результаты исследования. Во введении излагается проблематика исследования, а также закрепляется объект, подчеркивается актуальность и новизна исследования, представляются источники, методы и перечисляются положения на защиту.

Основная часть работы в свою очередь состоит из четырех частей, которые (для четкости и структурной последовательности) разделены на параграфы и подпараграфы. Отдельные части выделяются в работе, принимая во внимание поставленные задачи и положения на защиту.

В начале *первой части* устанавливается понятие глобализации и регионализации в праве, их соотношение между собой. Определяется, что сущностью обоих процессов является сближение в праве (разное по своим масштабам и глубине). Далее исследуются возможность и необходимость сближения применительно к такой отрасли, как гражданский процесс. Установив их наличие, исследование обращается (во второй части раздела) к возможным способам и механизмам такого сближения, последовательно оценивая их сильные и слабые стороны.

Во *второй части* последовательно изучается прошлое, настоящее и будущее сближения ГПП в Европейском Союзе. Устанавливаются основные этапы становления правового регулирования отрасли в этом объединении, рассматриваются положительные и отрицательные стороны текущего правового режима и изучаются потенциальные способы его дальнейшего развития, включая определение наиболее перспективного из них.

В *третьей части* исследуются особенности сближения процессуального права в евразийском регионе. Дается общее понятие этого региона и определяется субъектный состав его участников. После этого устанавливаются общие признаки, позволяющие говорить о возможности объединения соответствующих государств под общим названием. Рассматриваются все существующие и потенциальные механизмы сближения ГПП в регионе, делается вывод о том, какие из них являются наиболее перспективными.

В *последней (четвертой) части* устанавливается, каким образом взаимодействуют процессуальные правовые порядки европейского и евразийского регионов, как ЕС (и Совет Европы) распространяют свое влияние вовне, как может происходить сотрудничество двух регионов и какие аспекты процессуального права являются для него приоритетными.

Работа завершается *общими выводами* по теме проведенного исследования. В конце работы также содержится перечень научных публикаций автора по теме работы и его докладов, представленных на международных конференциях.

Положения, выносимые на защиту:

1. Проявлением глобализации и регионализации в праве является сближение правовых систем разных стран. При этом наиболее плодотворны инициативы по региональному, а не общемировому сближению, поскольку между странами одного региона присутствует большее количество общих черт.

2. Национальные отрасли гражданского процесса имеют устойчивую структуру и тесно связаны с местными традициями, культурой, а также с проявлением государственного суверенитета. Тем не менее, в современном мире возможно, и даже необходимо, сближение норм, институтов и отраслей ГПП разных стран, для чего существует немало предпосылок. Данные предпосылки условно можно свести к двум основным доводам: (1) необходимости стран мира

сотрудничать друг с другом и (2) необходимости гарантировать реализацию основных прав человека (которые включают в т.ч. и процессуальные принципы).

3. Сближение права может осуществляться при помощи двух основных способов: унификации и гармонизации. При этом первая предполагает создание единых для разных стран норм, а вторая – установление непротиворечивого регулирования. Аргументируется, что именно второй способ сближения является более подходящим для такой отрасли, как гражданский процесс, поскольку не требуется (и не представляется возможной) замена всех его положений на национальном уровне общими и приемлемыми для всех нормами.

4. Определяется, что гармонизация и унификация как виды правовой деятельности осуществляются посредством определенных нормативных методов (механизмов), к которым следует отнести международное договорное правотворчество, наднациональное правотворчество, международное судебное правотворчество, юридически необязательное (модельное) нормотворчество. Каждый из них характеризуется использованием особых инструментов (источников), а также собственным набором участников и различным итоговым результатом.

5. Устанавливается, что в рамках Европейского Союза возникло особое распределение отношений между странами-участницами и институтами ЕС в области регулирования ГПП. Если первые самостоятельно регламентируют большую часть внутренних вопросов судопроизводства, то второй вмешивается тогда, когда речь заходит о «трансграничных» отношениях между несколькими странами-участницами. Создаваемый ЕС комплекс норм обозначается как «европейский гражданский процесс», однако он не является зеркальным отображением национальных процессуальных отраслей, а имеет собственное содержание, цели и задачи. По сути, он имеет вспомогательное значение и оказывается задействован при выходе процессуального отношения за рамки одной страны-участницы. Кроме того, Евросоюзу принадлежит и право централизованной (квази-федеративной) власти, а потому в рамках европейского гражданского процесса он также принимает общие принципы и правила, которые распространяются как на его собственные институты, так и на внутреннее право стран-участниц.

6. В евразийском регионе отчетливо наблюдается необходимость регулирования тех же отношений, что и в ЕС, однако нынешняя степень их упорядочения далека от идеала. Такое объединение, как СНГ, является слишком аморфным и неспособным к прогрессивному развитию, в связи с чем дальнейшие инициативы должны реализовываться в рамках ЕАЭС, объединяющего меньшее количество стран, имеющих, однако, более развитые связи. Доминирующие ныне инструменты сближения (международные договоры и модельные акты) устарели и не демонстрируют достаточной эффективности. Странам необходимо использовать такие механизмы, как наднациональное и международное судебное правотворчество для достижения наилучших результатов.

7. В отношениях между ЕС и ЕАЭС последний мог бы руководствоваться опытом первого. При этом одностороннее копирование и следование слабо проработанным политическим программам не дает желаемого эффекта. Наилучшим решением является прямое межрегиональное взаимодействие двух объединений с заключением между ними юридически обязательного акта по ключевым вопросам международного гражданского процесса (подсудность, признание и исполнение решений, оказание правовой помощи).

Выводы и предложения.

1. Национальный гражданский процесс современности существует в ином социально-политическом контексте, нежели в предшествующие эпохи. С одной стороны, это проявляется в увеличении споров с иностранным элементом (и с необходимостью установить единые и справедливые нормы для их регулирования в каждой из стран). С другой стороны, гражданский процесс вынужден подчиняться сформулированным на конституционном и международном уровне стандартам прав человека, которые обладают высоким уровнем императивности и должны реализовываться сходным образом вне зависимости от юрисдикции. Все сказанное не мешает отрасли оставаться под контролем национальных государств и не приводит к полной замене национального ГПП регулированием на международном или региональном уровнях.

2. Глобализация и регионализация гражданского процесса означают его сближение – приобретение процессуальными правопорядками разных государств сходных черт или установление ими общих институтов. Сближение может

осуществляться при помощи двух способов: унификации и гармонизации, последний из которых является приоритетным для ГПП. Тем не менее, есть и области процесса, в которых необходима именно унификация для гарантирования эффективности регулирования (подсудность, признание решений, стандарты доступа к суду).

3. Используемые механизмы сближения включают международное договорное, наднациональное, судебное и ненормативное правотворчество. Они отличаются разной степенью эффективности, временем, которое затрачивается на подготовку и имплементацию стандарта, а также глубиной вторжения в национальное регулирование. Установлено, что наиболее перспективным для ГПП является наднациональное правотворчество, которое состоит в создании интеграционной организацией актов прямого действия, обязательных как для государств-участников, так и для частных лиц. Вместе с тем, такие акты не являются доступными во всех регионах мира, а государства-участники объединений стремятся держать под контролем компетенцию последних, что обычно включает в себя исключение или ограничение возможности законодательствовать в процессуальной сфере.

4. Привлекающая наибольшее внимание исследователей процессуальная гармонизация и унификация в Европейском Союзе возникла не на пустом месте и развивалась постепенно, начиная с конца 1950-х годов. Изначально стандарты сближения имели весьма ограниченную сферу применения и носили прикладной характер по отношению к общей политике построения единого рынка. Со временем ГПП в ЕС получило собственную политику (единое пространство правосудие), которое последовательно наполнялось содержанием и со временем стало означать целостную и непротиворечивую совокупность норм, – *европейский гражданский процесс* – существующую наряду с национальным ГПП и подчиненную собственным целям и задачам.

5. Европейский гражданский процесс имеет двойственный характер: с одной стороны, это самостоятельная отрасль наднационального права (единая для всех стран-участниц), которая опосредует рассмотрение трансграничных дел в пределах ЕС. С другой же стороны, это совокупность императивно изложенных принципов и общих правил, которые высшие органы этого объединения

принимают как для своего собственного правопорядка, так и для правопорядка каждой из стран-участниц. Последняя компетенция была приобретена ЕС далеко не сразу и связана с его постепенной трансформацией из организации экономической интеграции в политико-правовой союз, имеющий отдельные признаки федерации, главным из которых является вертикальное разграничение полномочий (между центром (ЕС) и составными частями (государства-участники)).

6. Несмотря на свой прогрессивный характер, европейский гражданский процесс имеет немало недостатков, отмечаемых теми или иными авторами. На наш взгляд, значимыми из них являются исключения действия общего процессуального режима для трех стран (Великобритания, Ирландия, Дания) и отсутствие систематизации, а также до сих пор не изложенные официально в рамках одного документа принципы и общие правила. Последние могут быть, впрочем, извлечены из постановлений Суда ЕС, политических программ и иных актов «мягкого права», но для должной правовой определенности и успешного усвоения каждым из государств-участников нуждаются в более «осязаемом» источнике.

7. Сближение гражданского процесса в евразийском регионе характеризуется двойственностью: с одной стороны, в нем доступны все названные выше механизмы гармонизации и унификации и имеется как потребность в принятии мер (в условиях более глубокой экономической интеграции), так и указание на нее со стороны научного сообщества. Тем не менее, в силу бюрократических причин и нежелания стран приносить в жертву части своей суверенной компетенции регулирование ГПП в регионе остается недостаточно эффективным. Странам региона требуется задействовать весь потенциал наднационального и судебного нормотворчества, учитывая позитивный опыт ЕС, но не повторяя его ошибок. Отдельно отмечается, что в регионе достаточно успешно происходило сближение на основании ненормативных (модельных) актов, для принятия которых даже был образован собственный орган – Межпарламентская Ассамблея. Высокий авторитет актов и их гибкий (а не принудительно-властный) характер позволяли добиться большего успеха при воздействии на традиционно консервативные отрасли национального права.

Вместе с тем, для модельных актов крайне важно правильное определение времени их издания, которое должно совпасть с проведением реформ на национальном уровне. В противном случае страны не будут заинтересованы в принятии внешнего юридически необязательного стандарта, особенно если он представляет собой большой и комплексный по содержанию документ.

8. Европейский и евразийский регионы не существуют обособленно, но находятся в тесном взаимодействии. Нормы и практики ЕС (и ЕКПЧ/ЕСПЧ) находят восприятие в СНГ/ЕАЭС как за счет одностороннего заимствования, так и за счет политики ЕС по распространению своего нормативного влияния на третьи страны. Отдельное значение имеет влияние судебной практики ЕСПЧ, которая для части стран региона является обязательной. Для устранения всех противоречий и недостатков правового регулирования в рамках ЕАЭС необходимо формирование собственной политики в сфере ГПП, принятие ключевых актов в этой сфере, а также учет необходимости защиты прав человека (возможно, за счет принятия собственной региональной конвенции или иного «билля о правах»). В будущем процессуальное сотрудничество должно строиться уже между двумя региональными блоками (а не их отдельными странами): это существенно сэкономит время и деньги, приведет к принятию стандартов, общих для большего количества стран.

Апробация результатов исследования. Автор подготовил 2 научные статьи по теме научного исследования, которые были опубликованы в 2015 г. в научном журнале юридического факультета Вильнюсского университета “*Teisé*” (обе статьи на английском языке). Помимо этого, автор подготовил и другие статьи, которые публиковались в различных периодических изданиях и сборниках конференций в России, Беларуси и Польше (полный их перечень содержится на стр. 43-45 данного резюме).

Положения настоящего исследования учитывались и применялись автором в ходе работы со студентами ERASMUS и LL.M (программа по международному праву и праву ЕС) на лекционных и семинарских занятиях по дисциплинам «*Введение в европейский гражданский процесс*» и «*Гражданский процесс ЕС*».

ПЕРЕЧЕНЬ ПУБЛИКАЦИЙ АВТОРА ПО ТЕМЕ РАБОТЫ

Основные публикации

1. TEREKHOV, V. The Tendencies of Globalization and Regionalization of Civil Procedural Law in the Countries Comprising the Community of Independent States. *Teisė*, 2015, t. 95, p. 168-181.

2. TEREKHOV, V. The Model Code of Civil Litigation of the Commonwealth of Independent States as a Way of Civil Procedure Harmonization. *Teisė*, 2015, t. 96, p. 238-248.

Другие публикации

1. TEREKHOV, V. 'Europeanization': From Political Idea to the Legal Concept. In: *Integrating Social Sciences into Legal Research* (Conference papers). Vilnius, 2014, p. 295-302.

2. TEREKHOV, V. Transnational Movement of Judgments in Civil and Commercial Matters: Public and Private Interests. In: *Citizen – State – International Community (Collection of Studies)*. Eds.: E. Cała-Waconkiewicz, K. Flaga-Gieruszyńska, D. Wacinkiewicz. Warsaw: C.H. Beck, 2014, p. 446-453.

3. ТЕРЕХОВ, В. Гармонизация гражданского процессуального права: проблемы и перспективы. In: *World & Science: Materials of the international Research and Practice Conference*. Brno, 2014, p. 37-45.

4. ТЕРЕХОВ, В.В. Гармонизация гражданского процессуального права в Евразийском регионе: постановка проблемы. В: *Правотворчество и правоприменение в условиях инновационного развития общества (сборник научных статей)*. Гродно, 2014, с. 453-456.

5. ТЕРЕХОВ, В.В. Взаимное доверие государств к судебным системам друг друга как предпосылка для взаимного признания судебных решений: опыт стран ЕС. В: *Європейські стандарти захисту прав у цивільному судочинстві: випробування часом* (сборник материалов международной научно-практической конференции). Киев, 2014, с. 315-317.

6. ТЕРЕХОВ, В.В. Проблемы гармонизации гражданского процессуального права в Евразийском регионе. В: *Проблемы гражданского судопроизводства в*

трудах и деятельности М.С. Шакарян (сборник материалов научно-практической конференции). Отв. ред. С.М. Михайлов. Москва: Проспект, 2014, с. 156-162.

7. ТЕРЕХОВ, В.В. Трансграничное действие национальных судебных актов и концепция государственного суверенитета. В: *Научные труды РАЮН. (Выпуск 14, том 1)*. Москва, 2014, с. 1030-1034.

8. TEREKHOV, V.V. Presentazione dottrinale di responsabilità Stato riconosciuta atti giudiziari stranieri. *Italian Science Review*. 2014, Vol. 1(10), p. 100-104

9. TEREKHOV, V.V. Argomenti a favore della necessità di armonizzazione del sistema di civile-processuale nazionale. *Italian Science Review*, 2014, Vol. 12(21), p. 54-57.

10. ТЕРЕХОВ, В.В. Основные нововведения реформированного Регламента ЕС о юрисдикции и признании и исполнении решений. *Вестник гражданского процесса*, 2014, № 6, с. 204-229.

11. ТЕРЕХОВ, В.В. Гармонизация гражданского процессуального права: о возможности и необходимости. *Вестник Гродненского государственного университета им. Я. Купалы. Сер. 4 «Правоведение»*, 2015, № 2, с. 56-62.

12. ТЕРЕХОВ, В.В. О необходимости либерализации подходов к основаниям признания зарубежных судебных актов. В: *Сборник научных статей студентов, магистрантов, аспирантов БГУ (выпуск 13, том 2)*. Минск, 2015, с. 158-160.

13. TEREKHOV, V. European Civil Procedure in Maintaining Security of Private Law Relations. In: *Security as a Purpose of Law (Conference papers)*. Vilnius, 2015, p. 230-237.

14. ТЕРЕХОВ, В.В. Европейский и международный гражданский процесс: проблема соотношения. *Арбитражный и гражданский процесс*, 2015, № 6, с. 34-39.

15. ТЕРЕХОВ, В.В. О понятии европейского гражданского процесса. *Вестник гражданского процесса*, 2015, № 4, с. 84-112.

16. TEREKHOV, V. Law and Modern Technologies in Cross-Border Judicial Cooperation. In: *Interdisciplinary Approach to Law in Modern Social Context (Conference papers)*. Vilnius, 2016, p. 322-330.

17. ТЕРЕХОВ, В.В. Проблемы преподавания европейского гражданского процесса в ВУЗах постсоветских государств. В: *Актуальные проблемы юридического образования в контексте обучения альтернативному урегулированию споров как подходу к обеспечению прав человека* (материалы конференции). Минск, 2016, с. 101-108.

18. ТЕРЕХОВ, В.В. Перспективы дальнейшего сближения гражданского процессуального права в Европейском Союзе. *Арбитражный и гражданский процесс*, 2017, № 4, с. 59-64.

19. ТЕРЕХОВ, В.В. Европейский подход к сближению гражданского процессуального права в исторической перспективе. *Вестник гражданского процесса*, 2017, № 3, с. 154-187.

ПЕРЕЧЕНЬ ВЫСТУПЛЕНИЙ АВТОРА ПО ТЕМЕ РАБОТЫ НА МЕЖДУНАРОДНЫХ КОНФЕРЕНЦИЯХ

Результаты диссертационного исследования были представлены на следующих международных конференциях и семинарах:

1. Международная конференция аспирантов и молодых ученых «*Правотворчество и правоприменение в условиях инновационного развития общества*» (27 февраля 2014 г.), организованная Гродненским государственным университетом им. Я. Купалы (Республика Беларусь) – выступление с докладом «*Гармонизация гражданского процессуального права в Евразийском регионе: постановка проблемы*»;

2. Международная конференция докторантов и молодых ученых “*Integrating Social Sciences into Legal Research*” (11 апреля 2014 г.), организованная Юридическим факультетом Вильнюсского университета – выступление с докладом “*Europeanisation: from Political Idea to the Legal Concept*”;

3. Международная конференция докторантов и молодых ученых “*Security as the Purpose of Law*” (10 апреля 2015 г.), организованная Юридическим факультетом Вильнюсского университета – выступление с докладом “*European Civil Procedure in Maintaining Security of Private Relations*”;

4. Круглый стол *“Impact of European Court of Human Rights Decisions on Domestic Law”* (10 марта 2016 г.), организованный университетом Западный Париж – Нантер-ля-Дефанс (Франция) – выступление с презентацией на тему *“Influence of the ECHR on the Evolution of Domestic Civil Procedure”*;

5. Международная конференция докторантов и молодых ученых *“Interdisciplinary Approach to Law in Modern Social Context”* (22 апреля 2016 г.), организованная Юридическим факультетом Вильнюсского университета – выступление с докладом *“Law and Modern Technologies in Cross-Border Judicial Cooperation”*;

6. Международная научно-практическая конференция *«Актуальные проблемы юридического образования в контексте обучения альтернативному урегулированию споров как подходу к обеспечению прав человека»* (30 ноября 2016 г.), организованная Белорусским государственным университетом (Минск, Республика Беларусь) – выступление с докладом *«Проблемы преподавания европейского гражданского процесса в ВУЗах постсоветских государств»*.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ

Виктор Васильевич Терехов – родился 17 января 1989 г. в г. Омск (Российская Федерация).

Образование:

- В 2006 г. закончил муниципальную гимназию № 115 в г. Омск (Россия);
- 2006-2011 гг. в Омском государственном университете (юридический факультет) получена степень специалиста в области права (специализация – юрист);
- в 2011-2013 гг. в Вильнюсском университете (юридический факультет) получен диплом магистра права (специализация – международное право и право Европейского Союза);
- 2011-2014 гг. в Уральской государственной юридической академии (Екатеринбург, Россия) получена степень кандидата юридических наук (специализация – гражданский процесс);

- 2013-2017 гг. дневное обучение в докторантуре Вильнюсского университета (юридический факультет, кафедра частного права).

Научная, педагогическая и проектная деятельность:

- 18-19 октября 2013 г. – участие в 1-м исследовательском семинаре ELI/UNIDROIT “From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure” (Вена, Австрия);
- 5-9 мая 2014 г. – участие в организованном юридическим факультетом Вильнюсского университета лекционном цикле профессора L.V. Bond (Великобритания) “Intellectual Property Law”;
- 18-26 января 2015 г. – участие в гостевой программе института Макса Планка (Люксембург);
- 23-27 февраля 2015 г. – участие в зимней школе Winter School on Legal Argumentation” (Палермо, Италия) в области теории права;
- 13-24 апреля 2015 г. – участие в организованном юридическим факультетом Вильнюсского университета лекционном цикле профессора C.S. Bergen “American Business Litigation and trial practice”;
- 4-14 мая 2015 г. – участие в организованном юридическим факультетом Вильнюсского университета лекционном цикле профессора J.N. Mbadugha (Нигерия) “International Arbitration”;
- с 2015 г. – ведение лекций и семинаров со студентами ERASMUS юридического факультета Вильнюсского университета (название предмета: “Introduction to European Civil Procedure”), на английском языке;
- с 2016 г. (весеннего семестра) – ведение лекций и семинаров со студентами магистерской программы (международное право и право Европейского Союза), название предметов - “European Private Law”, “Civil Procedure of the EU”, на английском и русском языках;
- 15-19 июня 2016 г. – участие во 2-й летней школе программы TRADIR в сфере альтернативного разрешения споров в Харьковском национальном университете имени В.Н. Каразина (Харьков, Украина) с лекцией о европейском гражданском процессе;
- в 2017 г. совместно с другими соавторами подготовлен изданный в Киевском национальном университете имени Т. Шевченко научно-

практический комментарий к гражданско-процессуальному законодательству Европейского Союза (часть II), для которого автор подготовил 4-й раздел «Европейская процедура обеспечения банковского счета. Регламент ЕС № 655/2014»).

Практика и опыт работы:

- январь-февраль 2011 г. – Восьмой арбитражный апелляционный суд (Омск, Россия) – практика;
- 01.10.2012-08.12.2012 г. – профессиональное адвокатское бюро «Motieka ir Audzevičius» (практика);
- 2013-2014 гг. – ассистент кафедры гражданского и арбитражного процесса юридического факультета Омского государственного университета;
- с сентября 2015 г. – лектор кафедры частного права юридического факультета Вильнюсского университета.